

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra liturgické teologie

Teologické nauky

MDDr. Barbora Ženožičková

*Architektura a řešení sakrálního prostoru
ve vybraných kostelech Zlínského kraje po roce
1989*

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. Ing. Pavel Kopeček, Th.D.

Olomouc 2022

Anotace

Typ závěrečné práce:	bakalářská práce
Název práce:	Architektura a řešení sakrálního prostoru ve vybraných kostelech Zlínského kraje po roce 1989
Název práce v AJ:	Sacral space architecture and layout solution in selected churches of the Zlín region since 1989
Vysoká škola, fakulta, katedra:	Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, Katedra liturgické teologie
Autor práce:	MDDr. Barbora Ženožičková
Vedoucí práce:	doc. Ing. Pavel Kopeček, Th.D.
Rozsah:	55 stran

Abstrakt:

Tato práce se zabývá moderní sakrální architekturou na území Zlínského kraje po roce 1989, konkrétněji pak kostelem sv. Václava v Sazovicích, kostelem Svatého Ducha ve Starém Městě u Uherského Hradiště a kostelem Panny Marie Pomocnice křesťanů ve Zlíně. V první části se zaměřuje na obecné změny sakrální architektury, ve druhé části popisuje využití architektonické a umělecké prvky daných kostelů a jejich symboliku.

Klíčová slova: moderní sakrální architektura, sakrální stavby, symbolika,

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jsem přitom jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 5. 11. 2022

MDDr. Barbora Ženožičková

Obsah

Úvod.....	5
1 Stavba nového kostela.....	7
1.1 Proč stavět nové kostely?	7
1.2 Lokalita a umístění stavby.....	7
1.3 Jak má kostel vypadat a co určuje jeho kompozici	8
2 Změny architektury sakrálních staveb ve 20. století	10
2.1 Počátky změn	10
2.2 Liturgické hnutí	11
2.3 Významné kostely pro architekturu sakrálních staveb.....	12
2.4 Liturgické směrnice a požadavky po 2. vatikánském koncilu.....	16
2.5 Pokoncilní vývoj sakrální architektury.....	18
60.–70. léta	19
80. léta	19
90. léta	19
Od 90. let:.....	19
3 Liturgický prostor.....	21
3.1 Prvek světla	21
3.2 Plnost smyslu nebo plnost podnětů?	23
4 Důležitá místa chrámu.....	25
4.1 Presbytář.....	25
4.2 Oltář.....	26
4.3 Ambon	26
4.4 Sedes.....	27
4.5 Kříž.....	27
4.6 Svatostánek.....	27
4.7 Křtitelnice, kropenka	28
5 Problémy moderní sakrální architektury v České Republice	29
6 Vybrané kostely ve Zlínském kraji	30
7 Sazovice	31
7.1 Úmysl a záměr vystavení kostela	31
7.2 Výběr místa	31

7.3 Koncept kostela	32
7.4 Interiér	33
8 Kostel Svatého Ducha Staré Město	36
8.1 Úmysl a záměr vystavení kostela	36
8.2 Výběr místa	37
8.3 Koncept kostela	37
8.4 Interiér	39
9 Kostel Panny Marie Pomocnice Křesťanů ve Zlíně	44
9.1 Záměr výstavby	44
9.2 Výběr místa	45
9.3 Koncept kostela	46
9.4 Interiér	47
10 Závěr.....	51
11 Zdroje:	52
11.1 Literatura:	52
11.2 Internetové zdroje:.....	53
Církevní dokumenty	55
Seznam zkratk	55

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá stavbami moderních kostelů ve Zlínském kraji. Podrobněji se pak zaměřuje na kostel Svatého Ducha ve Starém Městě u Uherského Hradiště, kostel sv. Václava v Sazovicích a kostel Panny Marie Pomocnice křesťanů ve Zlíně. Všechny tyto tři stavby byly dokončeny po roce 2000 a patří tak k nejmladším sakrálním památkám v dané oblasti.

Po návštěvě kostelů, jež jsou tématem této práce, jsem se snažila dohledat více informací, které by mi pomohly pochopit myšlenku jak jednotlivých částí, tak stavby jako celku. Publikací, zabývajících se těmito stavbami, není mnoho a bývají těžko dostupné. Za relativně krátkou dobu jejich existence o nich byly napsány povětšinou jen články v odborných časopisech nebo brožurky vydané v omezeném množství. Některé vznikly ještě před stavbou jako propagační materiál, který měl pomoci sehnat další dárce k financování a informovat veřejnost o záměru stavby, jak tomu bylo například v Sazovicích. Proto jsem se rozhodla tomuto tématu více věnovat a vybrala si jej za téma své bakalářské práce. Cílem práce je získat a souhrnně sepsat informace týkající se daných sakrálních staveb, jejich uměleckého zpracování. Dále pak uzpůsobení liturgickému slavení a potřebám místního společenství věřících.

Práce je strukturována do dvou hlavních částí. V první se zabývám obecně moderní sakrální architekturou, ve druhé se pak podrobněji věnuji třem vybraným kostelům v dané oblasti.

Pro část bakalářské práce, zabývající se obecnými změnami sakrální architektury během let, jsem využívala především knihy *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*¹ od Prof. Ing. Jiřího Vaverky, DrSc. a *Liturgie a architektura*² od doc. Ing. Pavla Kopečka, Th.D.

V prvních kapitolách předkládám obecné otázky proč a kde stavět nové kostely a snažím se na ně najít odpověď. Následují kapitoly, které popisují vývoj sakrální architektury především v 20. a 21. století, jsou zde zařazeny především proto, že tyto proudy ovlivnily

¹ VAVERKA, Jiří: *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 435 s.

² KOPEČEK, Pavel: *Liturgie a architektura: moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 218 s.

i dále popisované stavby. Je třeba pochopit vývoj v pohledu na liturgický prostor, aby pak člověk mohl dobře interpretovat danou stavbu.

Kapitoly 7–9 přibližují jednotlivé kostely, důvody jejich výstavby, průběh a nejdůležitější milníky při realizaci. Popisují také liturgický prostor a snaží se interpretovat jeho jednotlivé části. Zdrojem informací pro tuto část jsou především publikace vydávané samotnou místní farností. Dále pak jsou to rozhovory s lidmi, kteří se osobně podíleli na přípravě a realizaci projektu stavby, jimž patří dík nejen za čas, který věnovali výstavbě chrámu, ale i za ochotu se podělit o informace ohledně záměrů architekta a farnosti, symboliky jednotlivých prvků či dalších technických záležitostí.

Chtěla bych poděkovat doc. Ing. Pavlu Kopečkovi, Th.D. za cenné rady při hledání zdrojů a konzultace směřování práce. Dále pak paní Marii Rapantové, doc. ak. soch. Janu Zamazalovi, akad. sochaři Danielu Trubačovi, p. Mgr. Miroslavu Suchomelovi a Ing. Františku Ingrovi za konzultace a zprostředkování bližších informací a literatury ohledně kostelů v Sazovicích, Starém Městě a ve Zlíně. Poděkování patří i Ing. Janu Görigovi za motivaci k sepsání této práce a její následnou korekturu. V neposlední řadě patří dík mým nejbližším, kteří měli se mnou trpělivost po dobu práce na ní.

1 Stavba nového kostela

V prvních třech kapitolách se pokusím o přiblížení základních otázek, se kterými se musí vypořádat každé uskupení věřících, kteří se rozhodnou iniciovat stavbu nového kostela. Během příprav a plánování si mimo jiné musí vyjasnit důvody, které je vedou ke stavbě, její požadované umístění a podobu. Musí formulovat svá očekávání a požadavky, které budou vznášet na architekta a podle nichž budou vybírat při návrzích v architektonické soutěži.

1.1 Proč stavět nové kostely?

Ačkoliv by se mohlo zdát, že je zbytečné stavět nové kostely v křesťanské Evropě, kde za staletí vznikly tisíce sakrálních staveb, rozvíjející se města a změna rozvrstvení obyvatel právě do nových městských částí vedou ke vzniku této potřeby. Mnohdy novostavby vznikají právě v okrajových čtvrtích města a na sídlišťích, kde sice jsou ubytovací prostory, hřiště a obchody, ale další občanská vybavenost bývá často zanedbávána a chybí tak prostory pro vzájemné setkávání a vytváření mezilidských vztahů. Kromě staveb, jež vznikají na novém místě, může nový kostel nahrazovat původní stavbu, která byla zničena nebo je již kapacitně nedostačující. Nově též kostely vznikají na rušných místech, kde mají skýtat klid, ochranu před vnějším stresem a ticho pro vnitřní ztišení. Takto se setkáváme s kaplemi na dálnicích, letišťích nebo třeba v nemocnicích.³ Nadále se tak objevuje potřeba budovat prostory pro duchovní potřeby lidí a i proto je sakrální architektura pořád dynamickým oborem.

1.2 Lokalita a umístění stavby

Přijde-li farní společenství s iniciativou stavby kostela, důležitým krokem bývá zvážení lokality umístění stavby. Křesťanství má v naší zemi dlouhou tradici a s ním taktěž sakrální stavby. Ty byly většinou situovány na významné místo v obci, často byly její dominantou. Umístění na náměstí nebo vyvýšené místo mělo představovat Boží ochranu nad okolím a důležitost víry pro místní obyvatele. Ačkoliv byly stavby v průběhu staletí často

³ VAVERKA, J.: *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 43.

rekonstruovány a přestavovány podle aktuálních architektonických stylů, svou lokalitu neměnily.

Po světových válkách a komunistickém režimu se opět objevila potřeba stavět nové chrámy a obnovovat ty zaniklé či poničené. Pokud šlo o obnovu kostela na jeho původním místě, jak tomu bylo např. v Břeclavi či v Hustopečích, zůstává ústřední poloha stavby nezměněna. Častěji však jde o novostavby, se kterými nebylo původně počítáno při řešení konceptu rozvoje města a jeho částí. Je pak mnohem obtížnější zajistit vhodný prostor pro stavbu tak, aby nezapadla mezi vysokými budovami v okolí nebo nebyla „odstrčena“ na okraj. Vhodně byla zvolena např. poloha kostela Svaté rodiny v Luhačovicích, kdy bylo využito zvýšeného břehu řeky, čímž kostel vynikl v prostoru a stal se zároveň součástí městského centra. Mnohdy jsou stále volná centra tzv. občanského vybavení na sídlištích, kde je současně velká potřeba pastorační. Skýtají tak možné lokality pro stavbu kostela a možnost obohatit oblast zajímavou architekturou.⁴

Ve vesnických oblastech lze s výhodou využít prostor návsi, případně využít např. zrušení starého hřbitova, který bývá situován v centru obce. Drobné kaple mohou doplňovat typickou kulisu menších vesnic, jako je tomu např. u Kaple Panny Marie Královny v Jestřebí. Novostavby mohou nahrazovat původní stavby v devastovaném stavu, nebo na ně navazovat a začlenit je do projektu, jak je tomu např. u kaple v Moravanech u Kyjova. Navazují tak na tradici místa sakrální stavby. Výjimečně se budují nové sakrální stavby ve volné krajině, spíše jako poutní místa, kde v našich zeměpisných podmínkách lze využít zvládnutý reliéf krajiny.⁵

Sakrální stavba by vždy měla spoluvytvářet prostor obce a nikdy by neměla zapadnout někde na okraji. Proto volba místa je mnohdy klíčová pro pozitivní vnímání chrámu občany.

1.3 Jak má kostel vypadat a co určuje jeho kompozici

Na rozdíl od pohanských chrámů, Bůh v křesťanství není vázán na určité místo, kde by výlučně přebýval. V Matoušově evangeliu je psáno „*Neboť kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tam jsem já uprostřed nich.*“ (Mt 18,20) Svatý Pavel nám zase popisuje Ježíše Krista jako úhelný kámen a apoštoly a proroky jako základny chrámu

⁴ VAVERKA, J.: *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 161–163.

⁵ Tamtéž, s. 164–166.

církve (Ef 2, 20-21). Věřící jsou „živými kameny“ každé farnosti, kteří tak staví duchovní chrám a bez nich stavba kostela postrádá smyslu (1 Petr 2, 4-5). Dle KKC čl. 1180 má být kostel znamením místní církve, proto dnes nelze mluvit o nějakém jednotném stylu, ve kterém jsou nové kostely stavěny, ale v projektu má být vyjádřena kultura a zvyky daného místa (srov. KKC 1179 a 1180). Proto bude jinak vypadat chrám vybudovaný na moravské vesnici a jinak chrám na pražském sídlišti. Nicméně stále platí, že hlavním prvkem, jež určuje kompozici stavby, je liturgie, která sjednocuje lidi ze všech koutů světa.⁶

⁶ VAVERKA, J.: *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 15.

2 Změny architektury sakrálních staveb ve 20. století

Každá historická epocha má svůj typický stavební styl. Pomyslíme-li na středověk, vybaví se nám gotická katedrála. Stejně tak v období baroka nám vyvstanou na mysli bohatě zdobené chrámy, štuky a sochy andělíčků. Jak je však tomu ve 20. a 21. století? A jak jsme se od novogotických chrámů dostali až k moderním stavbám dneška? Toto se pokusím přiblížit v následujících kapitole.

2.1 Počátky změn

K největším změnám sakrální architektury dochází po druhém vatikánském koncilu, nicméně počátky změn lze sledovat již na přelomu 19. a 20. století. V tomto období převládala v sakrální architektuře novogotika. Dokladem mohou být novostavby i přestavby chrámů, jako např. u katedrály sv. Václava v Olomouci. Jedním z důvodů návratu ke gotice, byl strach a nejistota, která panovala v té době ve společnosti i církvi. To vedlo k obranným tendencím (i v myšlenkové rovině církve) a snaze navrátit minulé doby, kdy byla společnost pevně strukturována a dodávala pocit bezpečí. Společnost s jistou nostalgií vzpomínala na období středověku, kdy byla pozice církve pevně dána a teologické myšlení prožívalo rozkvět (bylo jasně strukturované pod vlivem scholastiky). Jako vhodný styl se tak jevila gotika, jako vrchol architektury středověku.⁷

Negativní postoj k novým architektonickým stylům lze doložit např. nařízením kolínského kardinála Fischera z roku 1912 „*Pravidlem budiž, aby se nové kostely stavěly pouze ve stylu románském nebo gotickém.*“ nebo prohlášením vratislavského kardinála Bertrama, „*že se nové slohové formy, obvyklé pro stavby světské, nesmějí přenášet na stavby sakrální.*“⁸ Toto období můžeme z architektonického hlediska vnímat jako přešlapování na místě a tápání, co dál.

Výjimečnou stavbou se pak mezi tehdejšími novogotickými stavbami jeví Sagrada Família v Barceloně od Antonia Gaudího, jejíž budování začalo v roce 1884. Stavba s prvky secese i maurské architektury má místo pěti lodí jen tři lodě a tak se vnitřní prostor stává více

⁷ VAVERKA, J.: *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 16.

⁸ RICHTER, Klemens: Od „kostela-cesty“ k prostoru křesťanského společenství. *Getsemany.cz* [online]. Přeložila Helena Medková, duben 2010 [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/2679>

centralizovaným oproti novogotickým podlouhlým chrámům. Oltář je odpoután od zdi a je umístěn více ve středu, na rozdíl od tehdy běžných chrámů.

Další chrám, který se vymyká hlavnímu proudu té doby, je kostel sv. Leopolda ve Vídni, který má tvar rovnoramenného kříže. Interiér kostela, vznikajícího v letech 1905–1907, je barevně strohý, zredukována byla i obrazová výzdoba a sochy, nicméně o to více je prosvětlený.⁹

2. 2 Liturgické hnutí

Na počátku 20. století se na hradě v Rothenfels nad Mohanem scházeli intelektuálové, kteří vytvořili základ pro liturgické hnutí, jehož počátky lze sledovat již v 19. století. Cílem hnutí bylo obnovit činnou účast věřících na liturgii a přicházelo s novým pojetím liturgie, což s sebou neslo i úpravy interiéru. Jednou z prvních změn liturgického prostoru se tak stává úprava zdejšího Rytířského sálu na základě myšlenek Romana Guardiniho a architekta Rudolfa Schwarze. Oltář kaple sice byl u stěny, ale věřící se kolem něj shromažďují v „otevřeném kruhu“. Již od roku 1913 byla mše v klášteře Maria Laach slavena čelem k lidu a s chorálovým zpěvem, což bylo poté účastníky hodnoceno velmi pozitivně.¹⁰

Liturgického hnutí reagovalo na stále se zvětšující se propast mezi církví a uměním. Snažilo se ze mše, do té doby spíše soukromé události každé z účastníků se osob, vytvořit prožitek společenství. Zaznívá požadavek *partipatio actiosa* – aktivní účasti jedince. Rudolf Schwarz, jako jedna z výrazných osobností liturgického hnutí, se začíná zabývat liturgickým prostorem jeho možnostmi uspořádání. Zohledňuje též věřící, kteří jsou „kolemstojící“. Návratem k večeřadlu Páně se zdá být prostorové uspořádání kruhu, kde centrem je oltář. Též rozvíjel varianty hvězdy či otevřeného kruhu. K podélnému řešení typu „cesta“ se vyjadřoval spíše kriticky pro absenci vizuálního kontaktu s ostatními a jistou neosobnost koncepce kostela:

„Zde chybí pohled z očí do očí, tady nikdo nehledí druhému vstříc, všichni se dívají dopředu. Tady chybí vřelý stisk ruky, oddanost jednoho druhému, koloběh srdečných vztahů, neboť zde stojí každý v davu sám. V sevřených řadách, v sevřeném zástupu, ve vyrovnaných

⁹ VAVERKA, J.: *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 17.

¹⁰ KOPEČEK, Pavel: *Teologie a současná sakrální architektura*. *Studia Theologica* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci - CMTF, říjen 2003, 5(3) [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: https://www.studiatheologica.eu/artkey/sth-200303-0003_Teologie_a_soucasna_sakralni_architektura.php

liniích je jedinec součástí celku, podle pravoúhlého osového kříže je každý připoután řetězem ke svému sousedovi zleva a zprava, zepředu a zezadu... Forma „cesty“ způsobuje, že uvnitř celku je každý sám, že srdce zůstává osamělé. Lidé nemohou pociťovat vzájemnou srdečnou náklonnost, neboť tomuto schématu chybí srdce.“¹¹

I tak lze nadále pozorovat realizaci obou konceptů liturgického prostoru – longitudinálního i centrálního. Druhý z nich jmenovaný se dostává do popředí, kvůli jinému pojetí liturgie po II. vatikánském koncilu, který více zdůraznil význam oltáře, zapojení laiků a vytvoření společenství.¹² Kromě dvou výše uvedených konceptů můžeme ve druhé polovině 20. století vidět i varianty spirály, hvězdice, čtverce či archy.

Při výběru řešení stavby nového kostela stojí před architektem nelehký úkol, protože musí volit z různých variant, z nichž každá má svou symboliku. Kruhová dispozice symbolizuje společenství, potřebu někam patřit, dokonalost, transcendentno a také opakovatelnost. Lineární zase putování Božího lidu, pohled do budoucna. Architekt pak musí zvažovat, který z těchto aspektů potrhne a který naopak ustoupí do pozadí, zda společenství nebo jednotlivec, horizontála nebo vertikála, duch, nebo hmota.¹³

2.3 Významné kostely pro architekturu sakrálních staveb

Během následujících let se objevovaly stavby kostelů, které pak ovlivňovaly další architektury a jsou v některých myšlenkách a technických řešeních „průlomové“. Proto stojí za povšimnutí alespoň některé z nich, které v následující části popíšeme.

Novým prvkem, který se ve 20. století v sakrální architektuře objevuje, je železobeton, který byl do té doby vnímán jako materiál určený pro profánní stavby. Jedním z prvních, kdo jej využil jako hlavní materiál, byl Auguste Perret na stavbě kostela Notre-Dame-du-Raincy, který byl budován mezi lety 1922–1924. Trojlodní chrám stále nese prvky gotiky, ale je tvořen betonovou prosklenou mříží. Postupně beton začíná převládat při volbě hlavního stavebního materiálu nad kamenem a je typický pro chrámy druhé poloviny 20. století.¹⁴

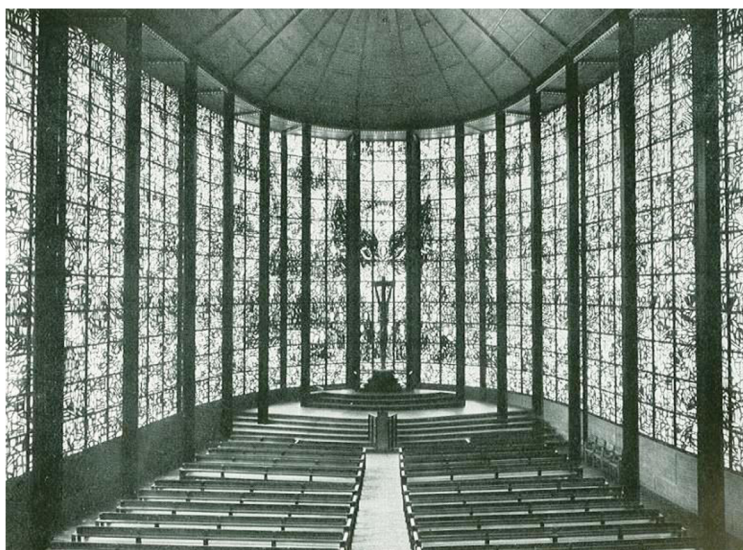
¹¹ RICHTER, K.: Od „kostela-cesty“ k prostoru křesťanského společenství. *Getsemany.cz* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/2679>

¹² KOPEČEK, Pavel: *Liturgie a architektura: moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 19.

¹³ Tamtéž, s. 23 a 28.

¹⁴ VAVERKA, J.: *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 19–21.

Dalším milníkem byla stavba tzv. Pressa Kirche, který projektoval významný německý architekt Otto Bartning a byl realizován roku 1928. Jde o první ocelovou stavbou v Německu. Lod' měla parabolický půdorys a ze tří stran byla lemována vitrážemi, zabírající celou výšku stěn a nahrazující další výzdobu kostela. Presbytář nebyl oddělen mřížkou, ale jen vyvýšen několika schody a ambon byl předsunut blíže k lidem. Kostel byl bohužel zničen během 2. světové války a poté již neobnoven.

Obrázek 1: Interiér Pressa Kirche¹⁵

Obdobný půdorys má i funkcionalistický kostel sv. Václava v Praze-Vršovicích. Postaven byl stejného roku pod vedením Josefa Gončára. Stupňováním stropu vniká do interiéru světlo a směřuje k presbytáři a vytváří tak dojem cesty směřující k oltáři.

Naopak kostel Nejsvětějšího srdce Páně v pražských Vinohradech od Josipa Plečnika, vystavěný mezi lety 1928–1932, je dimenzován více do šířky. Výzdoba je spíše strohá, stěny jsou z režného zdiva a presbytář zabírá větší prostor, než je u sakrálních staven obvyklé. Plečnik se inspiroval tradicí prvních křesťanů, kdy zpěváci stáli poblíž oltáře, a i on zde umístil chrámový sbor.

Další z architektů, kteří významně přispěli k novým pohledům na sakrální architekturu, byl Emil Steffan. Jeho dílem je kostel sv. Vavřince z roku 1956. Ačkoliv jde

¹⁵ OBAK: *Otto Bartning-Arbeitsgemeinschaft Kirchenbau* [foto]. [online], poslední aktualizace 4. 12. 2005 [cit. 2022-11-3]. Dostupné na http://www.otto-bartning.de/anzeige_objekt.php?id=128

o předkoncilní stavbu, oltář je zde ze tří stran obklopen lavicemi pro věřící a čtvrtou stranu uzavírá místo pro klérus. Vytváří tedy kruh kolem menzy a shromažďuje obec kolem ní.¹⁶ Toto vnitřní uspořádání tedy vyhovovalo i pokoncilním požadavkům a nemuselo být poté přestavováno.

Obrázek 2: Interiér kostela sv. Vavřince¹⁷

Novým prvkem, objevujícím se ve 20. století, je využití okolní přírody i v rámci sakrální stavby. V roce 1957 byla ve Finsku v Otaniemi postavena kaple, která má celou jednu stěnu prosklenou a přivrácenou ke stromům, kde je umístěn velký kříž. Na vnitřní straně této stěny je umístěn oltář a lavice jsou k ní přivráceny čelem, takže účastníci bohoslužby jsou vizuálně jakoby neustále v dotyku s přírodou. Prvek prosklené stěny jako brány do okolního světa se objevuje i v pozdějších projektech. V japonském městě Tomamu

¹⁶ RICHTER, K.: Od „kostela-cesty“ k prostoru křesťanského společenství. *Getsemany.cz* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/2679>

¹⁷ BURKART P., HEIMBACH J.: Emil Steffan and Siegfried Östereicher: Saint Laurentius Church [foto]. [online] [cit. 2022-11-03]. Dostupné na <http://hicarquitectura.com/2020/03/emil-steffan-siegfried-ostreicher-saint-laurentius-church/>

roku 1988 architekt Tadao Ando naprojektoval tzv. vodní kapli. Obdobně jako kaple v Otaniemi, i zde je kříž umístěn vně interiéru, a to ve vodní nádrži, která byla zbudována jako součást projektu. Při pohledu skrze skleněné tabule má člověk pocit, že kříž „stojí“ na vodní hladině.

Dvanáct let po výstavbě kaple v Otaniemi byl v Helsinkách vybudován chrám ve skále, kde obvodové zdi tvoří původní žulový masiv skály. Budova původního kostela měla být postavena na skalnatém podloží, nicméně architekti se rozhodli masiv využít, odstranit část a zbytek jen nahrubo opracovat. Celá stavba je tak zapuštěna do skály a nad terén ji vyvyšuje jen kupole s okny.¹⁸

Obrázek 3: Interiér kostela Tempelium Church, Helsinky¹⁹

Nové konstrukční materiály, změny půdorysů, centralizace oltáře nebo větší kontakt s okolním světem v rámci stavby. Tyto prvky a mnohé další se do sakrální architektury dostávaly pozvolně a i dnes je můžeme najít u nových kostelů.

¹⁸ VAVERKA, J.: *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 38.

¹⁹ Tempelium Church [foto]. In *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Poslední aktualizace 16. 4. 2022 [cit. 2022-11-04]. Dostupné na https://en.wikipedia.org/wiki/Tempelium_Church

2.4 Liturgické směrnice a požadavky po 2. vatikánském koncilu

II. vatikánský koncil byl pro liturgii a liturgické stavby přelomový. Byl zdrojem mnoha dokumentů, ať už konstitucí, dekretů nebo deklarácí. Konstituce Sacrosanctum Concilium, O posvátné liturgii²⁰, byla vyhlášena mezi prvními, a to 4. 12. 1963.²¹ V jednotlivých člancích se objevují výzvy především k aktivní účasti věřících při liturgii (SC 113). Neznamená to, že každý se musí podílet na nějaké službě, ale měl by se zapojit alespoň aklamacemi, zpěvem nebo posvátným mlčením. Věřící nemají být pouhými diváky inscenovaného představení, které se před nimi odehrává, ale mají se spoluúčastnit na bohoslužbě.²² Umění má pomáhat této aktivní účasti (SC 124), má být vkusné a důstojné chrámu Páně a symbolicky vyjadřovat vyšší smysl (SC 122). Zároveň si církev nenárokují nějaký konkrétní umělecký styl, ale dává umělcům volnost a svobodu (SC 123). Tak je to vyjádřeno i ve všeobecných pokynech k římskému misálu:

„288. Boží lid se shromažďuje k slavení eucharistie nejčastěji v kostele anebo, kde není kostel nebo je nedostačující, na jiném důstojném místě, hodném tak velkého tajemství. Je tedy třeba, aby byly kostely nebo jiná místa pro posvátnou činnost i aktivní účast věřících upraveny. Dále je třeba, aby posvátné budovy i věci používané k božskému kultu byly skutečně důstojné a krásné a aby byly znamením a symbolem vyšších skutečností.

289. Proto církev stále vyhledává vznešenou pomoc umění a připouští umělecké projevy všech národů a krajů. A navíc, jako se snaží uchovat umělecká díla a poklady předané minulými věky, a pokud je třeba, přizpůsobit je novým potřebám, tak usiluje i o vznik nových, odpovídajících povaze doby.

Proto je při volbě umělců a při výběru jejich děl pro kostel nutné vyžadovat opravdové umění, které živí víru a zbožnost a je v opravdovém souladu s tím, jaký význam vyjadřuje, i s účelem, pro který je určeno.“²³

Původní dělení liturgického prostoru na kněžiště a loď dnes nahrazuje požadavek na aktivní účast celého Božího lidu a jednotu. Zároveň však by prostor neměl úplně ztratit své

²⁰ VAVERKA, J.: *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 66.

²¹ II. Vatikánský koncil: *Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Concilium*. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

²² VPRM 288: *Všeobecné pokyny k Římskému misálu* [online]. (editio typica tertia emendata 2008) 2008. Dostupné z: <http://m.liturgie.cz/misall/igmr.htm#5.3> [cit. 2022-10-19].

²³ VPRM 288–289: *Všeobecné pokyny k Římskému misálu* [online] [cit. 2022-10-19].

hierarchické členění a měl by umožňovat všechny typy slavení během liturgického roku.²⁴ Hlavní prvky mobiliáře a liturgicky významná místa by měla být umělecky sjednocena, aby vyzařovaly vnitřní jednotu. Umělecká díla, která jsou součástí kostela, mají vyjadřovat „harmonii znamení“. Nemělo by jít o okázalou ukázkou autorových dovedností či snahu ohromit, spíše má poukazovat na Krista a přispívat k „vznešené prostotě kostela“.²⁵

Dalším tématem, kterým se koncil zabýval, byl liturgický prostor a liturgie samotná. Koncil potvrdil důležitost oltáře, nicméně taktéž kladl důraz na další místa Kristovy přítomnosti, a to ve Slově a účastnících se věřících. Proto se navrátilo pevně určené místo pro čtení Písma – ambon. Ten nahradil i místo kazatelny, odkud se do té doby kázalo. Do koncilu nebyla možná koncelebrace kněží a současně existovala stejně jako dnes povinnosti denního slavení bohoslužby každým vysvěceným knězem. Proto vznikaly v kostelích četné boční oltáře. Tak tomu bylo obzvláště u klášterních a poutních kostelů, kde postranní oltáře lemovaly stěny kolmé na hlavní oltářní stěnu. Po koncilu bylo upřednostněno společné slavení, a proto docházelo k redukci postranních oltářů na jeden centrální. Ten byl oddělen od oltářní stěny a vysunut blíže k lidu, aby mohla být bohoslužba sloužena čelem k lidu. To z prostorových důvodů vedlo ve většině kostelů k odstranění oltářní mřížky, která do té doby sloužila k přijímání eucharistie. Další příčinou jejího odstranění byla změna ritu samotného přijímání.²⁶ Svatostánek byl oddělen od oltáře a podle koncilních dokumentů by měl být umístěn v presbytáři mimo oltář nebo do samostatné kaple, která je pak určena k soukromé adoraci. Zavedeno bylo i křeslo pro kněze, jež předsedá liturgii. Do té doby existovala jen katedra určená biskupovi.²⁷

Kostel není statickým místem, určeným pouze ke kontemplaci. Jde o místo, kde se odehrávají slavnosti, setkávání společenství, kde se udělují svátosti a kde Boží lid včele s knězem putuje na cestě k Bohu. Prostorové uspořádání by mělo umožňovat tuto dynamiku. Liturgický prostor má dvojí funkci. Jednak by měl umožňovat život církve jako společenství, kdy by architekt měl dokázat vnímat jejich potřeby a vnést je do projektu stavby a zároveň by

²⁴ KOPEČEK, P.: *Liturgie a architektura: moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 33.

²⁵ VPŘM 279 a 1181: *Všeobecné pokyny k Římskému misálu* [online] [cit. 2022-10-19].

²⁶ MLÉČKA, Jan: *Proměny sakrálního prostoru*. Brno, 2013. Dizertační práce, s. 20.

²⁷ RICHTER, K.: *Od „kostela-cesty“ k prostoru křesťanského společenství*. *Getsemany.cz* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/2679>

místo mělo umožňovat i osobní setkání s Bohem, soukromou modlitbu, adoraci a možnost ztišení. Oba tyto požadavky je nutno skloubit v rámci jednoho prostoru.²⁸

„Kostel je místem, kudy prochází Bůh právě ve chvíli, kdy se slaví liturgie.“ Tak vyjádřil Rudolf Schwarz vztah mezi kostelem a liturgií. I proto by měl být kladen důraz právě na ni.²⁹ Chrám bez liturgie by nebyl posvátným místem, jak tomu bývalo u starověkých svatyní, které pro věřící byly fyzickým místem přebývání jejich božstva.³⁰ V dokumentu Italské biskupské komise zaznívá požadavek, aby liturgický prostor symbolicky vyjadřoval ekonomii spásy člověka a to jak v průběhu liturgie, tak i mimo ni.³¹

Při návrhu liturgického prostoru zdůrazňuje Klemens Richter nutnost dbát na různé složky bohoslužby: „Eucharistická slavnost je určována třemi základními formami: dialogickou při bohoslužbě slova, jednosměrnou při modlitbě a koncentrickou při eucharistické hostině.“³² Architektonické řešení prostoru musí počítat s možností projevení každé z nich v daném prostoru.

Technologický pokrok umožňuje nové stavební postupy, koncilní dokumenty pak změnu náhledu na liturgický prostor. Nutno dodat, že při přemýšlení o liturgickém prostoru nejde jen o splnění liturgických norem a provozních požadavků. Má-li kostel vnitřně oslovit, musí obsahovat hlubokou myšlenku a prožití tématu.³³

2.5 Pokoncilní vývoj sakrální architektury

Příklady chrámů uvedené v kapitole 2.3 poukazují na kreativní řešení a období hledání nových forem uspořádání a slavení liturgie v období před II. vatikánským koncilem. Výsledné stavby jsou mnohdy výsledkem dialogu a spolupráce liturga a architekta a inspirují i další v období pokoncilním. V této kapitole se budeme věnovat dalšímu vývoji sakrální architektury po II. vatikánském koncilu, popíšeme jednotlivá období a jejich charakteristiky.

²⁸ KOPEČEK, P.: *Liturgie a architektura: moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 20–21.

²⁹ FILIP, A. – SCHMIDT, N., ed. *Dům Boží a brána nebe ve 20. století: studie o sakrální architektuře: [texty z kolokvia pořádaného Mikulovským centrem pro evropskou kulturu ve spolupráci se Státním archivem Břeclav se sídlem v Mikulově 5.–6. 11. 2005]*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009, s. 29.

³⁰ Tamtéž, s. 154.

³¹ KOPEČEK, P.: *Teologie a současná sakrální architektura*. *Studia Theologica* [online], s. 20.

³² RICHTER, K.: *Od „kostela-cesty“ k prostoru křesťanského společenství*. *Getsemany.cz* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/2679>

³³ FILIP, A. – SCHMIDT, N., ed. *Dům Boží a brána nebe ve 20. století: studie o sakrální architektuře*, s. 30.

Období po II. vatikánském koncilu můžeme rozdělit do 4 fází:

60.–70. léta

Během tohoto období dochází k úpravám interiérů kostelů ve světle dokumentů II. vatikánského koncilu. Důraz je kladen hlavně na centrální řešení a funkčnost, změny však nejsou teologicky ani liturgicky promyšlené. Často tak vznikají spíše disfunkční mnohoúčelové prostory.

80. léta

V 80. letech se objevuje kritika a upouštění od některých předešlých změn, mnohdy dochází k návratu k frontálnímu řešení. Ozývají se hlasy, že bylo ztraceno ono posvátno a vníká tak snaha jej opět nalézt a obnovit v prostoru. Důraz se klade více na formu a prvky jako sedes nebo ambon. Ty začínají být také určující pro stavbu a nejsou již umísťovány kamkoliv jen jako mobiliář budovy.

90. léta

90. léta jsou obdobím kulturní antropologie a estetiky, kde se do popředí dostává jednotlivce a jeho vnímání prostoru. Již nejde jen o společenství nebo funkčnost, ale o osobní vztah k tomuto místu, pocit přijetí a zbožnosti.

Od 90. let:

Liturgie se stává základním kamenem pro koncepci prostoru i jeho inspirací. Má reflektovat obraz církve sloužící a slavící, ne mocné a bohaté. Proto se ustupuje od monumentality.³⁴

To, jak místní církev vnímá samu sebe, se odráží i ve stavbě daného kostela. V širším slova smyslu jde o vlastní sebereflexi.³⁵ Proto dnes nelze očekávat, že by mělo dojít k vytvoření nějakého celistvého architektonického stylu pro liturgické stavby, který by byl

³⁴ KOPEČEK, P.: *Liturgie a architektura: moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 75–76.

³⁵ Tamtéž, s. 38.

všeobecně a dlouhodobě platný, neboť každé dílo je odrazem místní církve, aktuálních církevních norem a stylu autora.³⁶

Architekturu kostela ovlivňuje dvojí vztah k jeho funkci a to praktický (funkční), jež je dán zde probíhající liturgií a symbolický, který je určen jejím významem. Tvar kostela je pak ovlivněn také jeho orientací, prostorem, světlem, materiálem, z něhož bude postaven, technickým vybavením nebo akustikou. Tyto všechny parametry musí architekt zohledňovat.³⁷ Nemůžeme hledět pouze na symboliku či funkci, ale na dílo jako celek, aby k nám promlouvalo.³⁸

³⁶ KOPEČEK, P.: *Liturgie a architektura: moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 78.

³⁷ Tamtéž, s. 128.

³⁸ VAVERKA, J.: *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 49.

3 Liturgický prostor

3.1 Prvek světla

Po Druhé světové válce se v konceptu liturgického prostoru objevují dvě protichůdné tendence. První upřednostňuje temno jako místo pro ztišení jednotlivce. Má pomáhat soustředění a kontemplaci. Jistým udržením tajemna má zpřítomňovat numinózní a vyjadřovat sakralitu. Toto řešení je více orientováno na jednotlivce a jeho osobní duchovní život. Příkladem takové stavby může být poutní kaple Notre-Dame du Haut od Le Corbusiera z roku 1954. Ačkoliv její autor tíhl k funkcionalismu, tuto stavbu pojal jinak. Kaple má plastický tvar a „shlíží“ do otevřené krajiny. Světlo se do interiéru dostává skrze nepravidelně umístěná okénka s barevnými skly, která jsou zároveň zasazena do zdi v různých úhlech, čímž vznikají různé světelné efekty v závislosti na času a intenzitě venkovního světla. Strop je od obvodových zdí oddělen úzkou štěrbinou, kterou může pronikat světlo, a vytváří tak dojem odlehčení střechy. Inspiraci touto stavbou můžeme vidět i v později stavěných kostelích, jako třeba prvek odsazení střechy, který najdeme v kostele Svaté rodiny v Luhačovicích, nepravidelně rozmístěná okna v apoštolském kostele v Pliezhausenu nebo plastický tvar kostela sv. Josefa v Senetářově.

Obrázek 4 a 5: Interiér a vnější pohled na Notre-Dame du Haut od Le Corbusiera³⁹

³⁹ KRATOCHVÍL, J.: *Mariánská kaple Notre-Dame du Haut* [foto]. [online] [cit. 2022-11-04]. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=30>

Druhým přístupem je naopak projasnění interiéru a větší inklinace ke shromáždění než jednotlivci. Místo nemá vyjadřovat sakralitu, ale vytvářet pro ni místo. Příkladem je kaple I. I. T. v Chicagu z roku 1952, jejímž autorem je Mies van der Rohe. Kaple má tvar kvádrů s proskleným průčelím, materiálově se neliší od okolních budov. Může působit neosobně, jelikož v celém interiéru je jen kříž nad oltářem, bez dalších ozdob či zákoutí. Inspirací se stal obzvláště pro evangelické chrámy.⁴⁰

Důležitost světla a tmy pro stavbu a její působení na člověka si stavitelé uvědomují odjakživa, neboť poukazují na neproniknutelné a hluboké Tajemství.⁴¹ Jde jím vyjádřit v prostoru slavnostní atmosféru i intimní přítomnost určené pro meditaci. V samotné Bibli se motiv světla objevuje už od prvních kapitoly Genesis a v Novém zákoně může být symbolickým obrazem pro Boží zjevení. Nabývá tedy duchovního významu.⁴²

Je to právě světlo, které mnohdy velmi ovlivňuje vnímání samotného interiéru, vzhledu a uspořádání kostela a stává se tak jakýmsi „stavebním materiálem“ chrámu. Jak píše prof. Vaverka k tomuto tématu „*Světlo je myšlenka a prostor, přítomnost prolínající se s minulostí a představou či jistotou o stavu budoucnosti. Světlo nám umožní vnímat hierarchii hodnot, řád, symboliku, ale také poznat tmu.*“⁴³

Světlo samo lze užít jako symbol a proto je třeba již při projektování stavby nového kostela počítat s využitím denního i umělého světla.⁴⁴ Příkladem může být například stavba architekta Nicoláse Campodonica, který v kapli sv. Bernarda Argentíně využil dráhu slunce a nechal jej pronikat do interiéru, přičemž do cesty paprskům umístil dvě desky, jednu uloženou horizontálně a druhou vertikálně. Jejich stíny během dne se promítají na stěnu kaple a tak „putují“ k sobě až dojde k jejich protnutí ve znamení kříže. Je tak vyjádřena Kristova cesta a Golgotu a jeho oběť.

Jde jen o jeden příklad možností práce se světlem, přičemž nová doba a technologie nám však dávají nové možnosti pro jeho využití.⁴⁵

⁴⁰ VAVERKA, J.: *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 27–30.

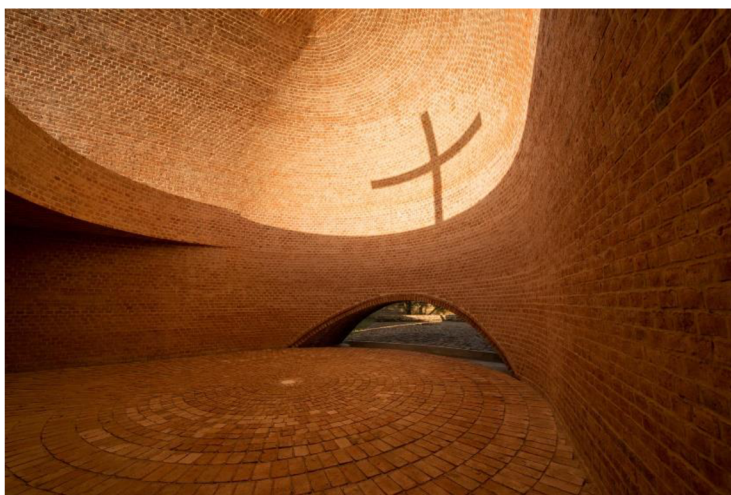
⁴¹ FILIP, A. – SCHMIDT, N., ed. *Dům Boží a brána nebe ve 20. století: studie o sakrální architektuře*, s. 153.

⁴² VAVERKA, J.: *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 156.

⁴³ VAVERKA, J.: *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 147.

⁴⁴ Tamtéž, s. 50.

⁴⁵ EARCH.CZ.: *Hra světla a stínu uvnitř odlehle cihlové kaple symbolizuje Ježíšovu cestu* [online]. 22. 12. 2019. [cit. 2022-10-22]. Dostupné z: <https://www.earch.cz/architektura/clanek/hra-svetla-a-stinu-uvnitř-odlehle-cihlove-kaple-symbolizuje-jezisovu-cestu>

Obrázek 6: Kaple San Bernardo v Argentině⁴⁶

3.2 Plnost smyslu nebo plnost podnětů?

Nové kostely jako třeba kostel Saint Jacque de la Lande od architekta Álvara Siza Vieiry⁴⁷ nebo klášter Nové Dvory od Johna Pawsona mohou překvapit svou jednoduchostí a velmi redukovanou výzdobou. Nenajdeme zde obrazy, vitráže či jiné symboly, vyprávějící biblické příběhy. Čisté bílé plochy se mohou jevit příliš odměřené a nic neříkající pro budovu kostela, kde se má oslavovat Boží vykoupení. V následující kapitole se zamýšlíme nad uměleckou výzdobou, významem a důležitostí vizuálních podnětů v interiéru.

Umělecká výzdoba vnitřních prostor kostela nemusí být věroučná, předávat informace nebo moralizovat. Má vyjadřovat vnitřní napětí a poukazovat na věci nás přesahující, proto může být pojata i abstraktně a nemusí ji všichni hned napoprvé pochopit.⁴⁸

Romano Guardini vidí smysl umění v tom, že pomáhá člověku vstoupit do spirituálního světa.⁴⁹ Přeplnění prostoru bývá spíše na škodu. Čím více prvky je prostor

⁴⁶ Campodonico, N.: *Kaple San Bernardo v Argentině* [foto]. In: EARCH.CZ.: *Hra světla a stínu uvnitř odlehle cihlové kaple symbolizuje Ježíšovu cestu* [online]. 22. 12. 2019. [cit. 2022-10-22]. Dostupné z: <https://www.earch.cz/architektura/clanek/hra-svetla-a-stinu-uvnitř-odlehle-cihlove-kaple-symbolizuje-jezisovu-cestu>

⁴⁷ Álvaro Siza postavil bílý kostel z betonu a mramoru. *Earch.cz* [online]. c2021, 6. 3. 2018. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <https://www.earch.cz/architektura/clanek/alvaro-siza-postavil-bily-kostel-z-betonu-a-mramoru>

⁴⁸ STEINBACHOVÁ, Marcela. *Česká architektura – Czech Architecture 2016–2017*. Praha: Prostor – architektura, interiér, design, 2018, s. 6.

⁴⁹ KOPEČEK, P.: *Liturgie a architektura: moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 15.

vyplněn, tím méně dává možnost rozvoje rituálnímu jednání. Dobře to vyjádřil doc. Kopeček: „*Epifanie Mystéria se odehrává skrze posvátný děj, ne skrze kostelní inventář.*“⁵⁰

Když byla v letech 1928–1930 realizována stavba kostela Božího Těla od Rudolfa Schwarze, vyvolala časté negativní reakce pro svou strohost. Všechny stěny jsou čistě bílé, bez dalšího členění, pouze do jedné jsou zasazena okna. Kritika poukazovala na absenci obrazů a prázdnotu prostoru bez známek posvátna. Lidé, do té doby zvyklí spíše na zdobené barokní interiéry a bohatost vybavení, nazývali tento kostel „Fabrikkirche“. Obhajoby stavby se ujal Romano Guardini, který argumentoval, že nejde o prázdnotu, ale o mlčení, které dodává „plnost smyslu“.⁵¹

I nyní architekti přichází s netradičním řešením, avšak ne vždy promýšlí liturgický koncept. Je rozdíl mezi stavbou, která je neosobní a chladná a stavbou, kde prázdno podněcuje ke ztišení a intimnímu rozhovoru s Bohem.

S podobným požadavkem – co nejméně rušivých vjemů, které by mohly rušit od rozjímání a soustředění se na Boha – přišli trapisté za architektem Johnem Pawsonem při záměru rekonstrukce barokního statku v Novém Dvoře na klášter.⁵² Pawson realizoval stavbu v duchu minimalismu a tak v klášterním kostele není kromě lavic, svatostánku a sochy Panny Marie nic, než bílé zdi. Nicméně nejde o projev prázdnoty nebo absence významu. Jak uvádí Aleš Filip s Norbertem Schmidtem ve své knize *Dům Boží a brána nebe ve 20. století: „Jde však na rozdíl od prázdna nudy a zoufalství o prázdno plné napětí a očekávání. Prázdno skryté přítomnosti. Adventní prázdno, kde Bůh JEŠTĚ není plně přítomen. Prázdno smysluplného a orientovaného ticha.*“⁵³ Rudolf Schwarz toto prázdno považuje za nejvyšší umění, což se právě projevilo v jeho návrhu kostela v Cáchách. Jeho stavba budila mnohdy nesouhlasné názory, jako by lidé měli strach z prázdnoty, která na ně na první pohled čekala v kostele Božího Těla.⁵⁴ Avšak je to podobné jako vztah mlčení ke slovu – čím více se člověk otevře mlčení, tím více pociťuje přítomnost Slova.⁵⁵

⁵⁰ Tamtéž, s. 27.

⁵¹ VAVERKA, J.: *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 25.

⁵² ŠMÍDEK, Petr. Klášterní kostel trapistů v Novém Dvoře. In: *Archiweb.cz* [online]. 8. 4. 2005. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/klasterni-kostel-trapistu-v-novem-dvoře>

⁵³ FILIP, A. – SCHMIDT, N., ed. *Dům Boží a brána nebe ve 20. století: studie o sakrální architektuře*, s. 153.

⁵⁴ Tamtéž, s. 29.

⁵⁵ Tamtéž, s. 155.

4 Důležitá místa chrámu

V této části se budeme zabývat liturgicky důležitými místy uvnitř kostela. Popíšeme jejich význam, symboliku a parametry, které by měly splňovat.

Účastníci bohoslužby vytvářejí hierarchicky uspořádané společenství, kde se vyskytují různé služby a úkoly během průběhu mše. Tomu by mělo odpovídat vnitřní členění prostoru, které má být odrazem tohoto uspořádání, přesto avšak má udržovat vnitřní jednotu Božího lidu. Má tedy symbolizovat rovnost i odlišnost současně. Celebující kněží, jáhni a ministranti by měli mít své místo v presbytáři, pro přítomné věřící a chrámový sbor by mělo být vyhrazeno místo, umožňující jejich aktivní účast.⁵⁶ Centrální ulička, vedoucí k presbytáři, má představovat životní cestu, která má jasný začátek a konec.⁵⁷ V lodi kostela má být kromě lavic též stůl na obětní dary, kropenka u vchodu kostela, případně místo pro rakev, Betlém, sedadla pro novomanžele při svatebním obřadu a další. Počet míst k sezení se pohybuje mezi 35–55 % kapacity prostoru.

4.1 Presbytář

Presbytář je liturgický prostor, kde se nachází centrum bohoslužby. Má disponovat dobrou viditelností ze všech stran, proto bývá většinou vyvýšen několika stupni, minimálně o 30 cm, což zároveň zjednodušuje přijímání eucharistie věřícími. Má být umístěn v blízkosti sakristie a zároveň umožňovat slavnostní nástup ministrantů a celebujících nejlépe středem společenství. Nezbytnou součástí presbytáře jsou oltář, ambon, sedes a kříž. Dále obvykle bývá doplněn o místa pro koncebranty a ministranty, svatostánek, abak, či oltářní obraz. Katedrály bývají doplněny katedrou, sedadlem pro biskupa. V tomto případě je nutno počítat s prostorem pro další úkony, jako je svěcení jáhnů, kněží, biskupa či velká slavnostní shromáždění. Při rozmístění výše uvedených částí mobiliáře se má dbát o minimalizaci pohybu lidí v presbytáři.⁵⁸ Při projektování by mělo být počítáno s plochou 2 metry čtvereční na osobu.⁵⁹

⁵⁶ VPŘM 294: *Všeobecné pokyny k Římskému misálu* [online].

⁵⁷ KOPEČEK, P.: *Liturgie a architektura: moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 26.

⁵⁸ VAVERKA, J.: *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 89.

⁵⁹ KOPEČEK, P.: *Liturgie a architektura: moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 187.

4.2 Oltář

Pokoncilní uspořádání klade důraz na přítomnost Krista ve společenství, i proto se mění pozice kněze čelem k lidu, kdy má celá obec obklopotvat oltář. Zatímco před koncilem oltář umístěny na konci presbytáře uzavíral prostor, nyní se stává jeho středem.⁶⁰ Kolem něj se odehrává hlavní část liturgie, měl by proto být srdcem chrámu.⁶¹

Katechismus katolické církve označuje oltář za střed kostela, kde je zpřítomňována eucharistická oběť. Stává se tak stolem hostiny Páně (KKC 1182). V kostele musí být pevný oltář, tzn. spojený s podlahou tak, že se s ním nedá hýbat. Naopak přenosný oltář je určen pro jiná místa. (CIC kán. 1235 § 1–2)

Oltářní deska má být zhotovena z jednoho kamene, případně lze využít jiného trvalého materiálu. Podstavec může být z jakéhokoliv materiálu. (CIC kán. 1236 § 1–2). Obvykle má tvar krychle nebo kvádrů, jež symbolizuje stálost, neměnnost a může též připomínat prázdný hrob, a tak symbolicky poukazovat na vzkříšeného Ježíše. Čtyři strany oltáře mají též odkazovat na slova v Matoušově evangeliu,⁶² že budou shromážděni vyvolení ze čtyř světových stran. Boží město má ve Zjevení též čtvercový půdorys a oltář má pak být místem propojení lidského světa a světa nebeského.⁶³ Do oltáře se dle zvyklostí vkládají ostatky mučedníků, jež symbolizují jejich oběti spojující se s obětí Krista. Dnes se upouští od vytváření vedlejších oltářů, tudíž je oltář jeden, jako jeden Kristus a jedna oběť.⁶⁴

4.3 Ambon

Ambon je místo, odkud je čteno a hlásáno Boží Slovo. Je obrazem Krista, který tak stále hlásá radostnou zvěst své církvi. Důstojnosti Písma by mělo odpovídat i umístění a zpracování ambonu. Podobně, jako oltář je stolem eucharistické hostiny, je ambon stolem slova Páně. Oba tyto objekty mají církevní společenství spojovat v jednu bohoslužbu. Ambon je samostatným liturgickým místem vztahující se symbolicky k oltáři a jeho důležitosti by

⁶⁰ RICHTER, K.: Od „kostela-cesty“ k prostoru křesťanského společenství. *Getsemany.cz* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/2679>

⁶¹ KOPEČEK, P.: *Liturgie a architektura: moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 26.

⁶² Mt 24, 31.

⁶³ KOPEČEK, P.: *Liturgie a architektura: moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 107.

⁶⁴ VPŘM 302–303: *Všeobecné pokyny k Římskému misálu* [online].

mělo odpovídat i výtvarné zpracování. Spolu s oltářem by měli vytvářet celek, je proto dobré, když jsou uměleckým zpracováním a materiálem podobné.⁶⁵

Ambon by měl svým umístěním spontánně přitahovat pozornost při čtení Písma a člověka, jenž čte, by mělo být odtud slyšet i vidět. Měl by mít pevně dané místo, nemělo by jít jen o nějaký přenosný stolek. V okolí ambonu by měla být Velikonoční svíce, neboť jde o Slovo, které zvěstuje vzkříšení.⁶⁶

Děj, odehrávající se během bohoslužby slova, je situován mimo oltář, jehož „opuštěnost“ symbolizuje očekávání, které je posléze naplněno při bohoslužbě oběti.⁶⁷

4.4 Sedes

Kněz bohoslužbě předsedá a řídí modlitby, na tento úkol by měl sedes poukazovat. Nemělo by jít o nějaký výrazný objekt ve formě trůnu, ale má být odlišeno od míst k sezení ostatních přísluhujících, protože i role předsedajícího kněze je odlišná. Není vhodné jeho polohu směřovat na konec presbytáře do apsidy, jak to můžeme sledovat v bazilikách, neboť zde je kněz vzdálen jak oltáři, tak věřícím. Stejně tak by neměl být umístěn vedle oltáře, jelikož jejich důležitost je rozdílná a tak by to mělo být vyjádřeno i umístěním.⁶⁸

4.5 Kříž

Kříž má být umístěn na oltáři či v jeho blízkosti na viditelném místě. Může být i součástí stavby jako malba na stěně, vitráž, apod. Doporučuje se, aby byl na něm i corpus Ukřižovaného.

4.6 Svatostánek

Dle KKC 1183 má být svatostánek v kostelích umístěn „na velmi vznešeném místě s nejvyšší poctou“ (KKC 1183). Svatostánek bývá jeden, neprůhledný a zabezpečený

⁶⁵ RICHTER, K.: Od „kostela-cesty“ k prostoru křesťanského společenství. *Getsemany.cz* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/2679>

⁶⁶ KOPEČEK, P.: *Liturgie a architektura: moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 88–89.

⁶⁷ SCHMIDT, Norbert: *Kostel jako stodola. Architekt Emil Steffann*. In: *Teologie & společnost* 5/2006, s. 7–8.

⁶⁸ KOPEČEK, P.: *Liturgie a architektura: moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 87.

proti nebezpečí zneuctění eucharistie.⁶⁹ Je-li umístěn v presbytáři, je vhodné jeho polohu volit tak, aby účastníci bohoslužby nebyli k němu po čas liturgie obráceni zády. Pokud je ve svatostánku umístěna eucharistie, musí být značen tzv. věčným světlem, symbolizující neustálou přítomnost Ježíše Krista v podobě eucharistie.

4.7 Křtitelnice, kropenka

Umístění křtitelnice není pevně dané, může být součástí presbytáře, nebo ve vlastní křestní kapli. Takové kaple mívaly často tvar osmiúhelníku, jelikož ke vzkříšení došlo osmý den.⁷⁰ Křtitelnici nemají filiální kostely, ale pouze farní. Proces iniciace je plný prostorové symboliky. Cesta ode dveří ke křtitelnici představuje období katechumenátu, po němž následuje křest a biřmování a dále cesta k oltáři je cestou k přijetí eucharistie. I proto je nevhodné z liturgického hlediska umisťovat křtitelnici až za oltář a ambon, neboť při iniciaci by mělo být první setkání s křtitelnicí a až následně s oltářem.⁷¹ Každý kostel má mít k dispozici místo se svččenou vodou, jako připomínku na křestní sliby. Ta bývá situována u vchodu do kostela (KKC 1185).

⁶⁹ VPŘM 314: *Všeobecné pokyny k Římskému misálu* [online].

⁷⁰ KOPEČEK, P.: *Liturgie a architektura: moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 96.

⁷¹ Tamtéž, s. 81–82.

5 Problémy moderní sakrální architektury v České Republice

Zde se pokusíme shrnout kritické hlasy ohledně moderních sakrálních staveb a popsat úskalí, která vznikají při jejich plánování. Ohlasy na architekturu staveb se mnohdy liší v závislosti, zda stavbu hodnotí architekti, liturgové nebo farníci.

Z pohledu architektů jsou stavby hodnoceny často pozitivně, neboť je zde vyzdvihována architektonická stránka. Z pohledu liturgického a teologického jsou novostavby často nedomyšlené a chudé.⁷² Josef Ratzinger varuje při stavbách nových kostelů před přílišným zaměřením se na společenství a ztrátou vertikální dimenze liturgie. Zároveň poukazuje na čím dál větší absenci směřování stavby na východ jako vyjádření kosmické dimenze liturgie.⁷³

Na počátku 90. let se v České Republice obnovují záměry započít stavby nových chrámů, které nemohly být za komunistického režimu realizovány. Během pár let vzniklo velké množství novostaveb kostelů, mnohdy ne pečlivě promyšleného konceptu. Výrazným určujícím prvkem byly finance, kapacita a funkčnost, nikoli umělecká kvalita. Architektonická kvalita sakrálních staveb mnohdy nedosahovala kvalit budov občanských.⁷⁴

V naší zemi jsou původní kostely často stále ještě uspořádány po vzoru předkoncilního hierarchického členění s výrazným dělením na kněžiště a loď, což znesnadňuje prožívání liturgie jako společenství a spíše staví věřící do role nezúčastněného diváka.⁷⁵

Zároveň při úpravě interiéru kostela longitudinálního typu po koncilu pouhým vysunutím oltáře a otočením kněze směrem k lidu vede k riziku, že bude kněz vnímán jako ten, kdo stojí proti obci a modlitby nesměřují k Bohu, ale na něj.⁷⁶

⁷² KOPEČEK, P.: *Liturgie a architektura: moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 109.

⁷³ RICHTER, K.: Od „kostela-cesty“ k prostoru křesťanského společenství. *Getsemany.cz* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/2679>

⁷⁴ KOPEČEK, P.: *Liturgie a architektura: moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 69.

⁷⁵ Tamtéž, s. 116.

⁷⁶ RICHTER, K.: Od „kostela-cesty“ k prostoru křesťanského společenství. *Getsemany.cz* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/2679>

6 Vybrané kostely ve Zlínském kraji

V následujících kapitolách se věnuji třem konkrétním stavbám, které vznikaly ve Zlínském kraji po roce 1989. Postavit v dnešní době kostel není lehký úkol, ve všech třech případech byla stavba doprovázena nedostatkem financí, kdy k realizaci a dokončení stavby byla nutná štedrost farníků a dárců a též někdy spoleh na Boží prozřetelnost.

Kostely se liší co do velikosti nebo vzhledu. Jeden je pouze filiální a menší kapacity, druhý je umístěn ve středu Starého Města a u třetího jde o komplex se Salesiánským střediskem mládeže uprostřed sídliště ve Zlíně.

Bliže se budeme zabývat důvody jejich vybudování, místem výstavby a výběrem projektu místní komunitou. Popíši uspořádání interiéru a jeho symboliku, která nemusí být vždy na první pohled zjevná.

7 Sazovice

Kostel sv. Václava v Sazovicích je filiální kostel, který byl vysvěcen po dvou letech stavby a to dne 13. května 2017 arcibiskupem Janem Graubnerem při příležitosti 100. výročí zjevení Panny Marie ve Fatimě. V kostele jsou umístěny ostatky sv. Václava, sv. Zdislavy a právě sv. Františka a Hyacinty z Fatimy. Jeho kapacita je asi 200 lidí, probíhají zde pravidelné modlitby růžence před svatostánkem každé pondělí a až na výjimky jsou zde slouženy mše každou středu. Během roku jsou zde organizovány varhanní koncerty a bohoslužby při oslavách místních patronů.

7.1 Úmysl a záměr vystavení kostela

Obec Sazovice byla dlouhou dobu bez kostela. V historii města čteme, že v roce 1780 byla v Sazovicích alespoň vystavěna zvonice. Dodnes spadá obec pod farnost Mysločovice.⁷⁷ První úmysly postavit v Sazovicích kostel se objevily již v 30. letech 20. století, kdy za tímto účelem vznikla Jednota sv. Václava. Kvůli hospodářské krizi, 2. světové válce a následném období komunismu však k realizaci nedošlo a tak byly plány odloženy až do roku 2010. Tehdy přišel do farnosti Mysločovice p. František Král a na jaře 2011 byl založen Spolek pro výstavbu kostela sv. Václava v Sazovicích.⁷⁸

Zasvěcení sv. Václavovi vychází z toho, že je patronem Sazovic již mnohá staletí. Zároveň je tento patron symbolem české národní svěbytnosti a při pohledu na jeho život si můžeme klást i dnes aktuální otázky typu „Kdo jsme, odkud a kam jdeme?“.⁷⁹

7.2 Výběr místa

Pro stavbu kostela byla vyčleněna celkem 4 možná místa. Některá byla vyřazena z technických důvodů (např. možná záplavová oblast), jiné z důvodů okolních staveb. Architekt si nepřál, aby kostel stál upozaděm „za něčím“, ale byl sám dominantou místa. Proto

⁷⁷ Historie. *Sazovice.cz* [online]. c2022. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <https://www.sazovice.cz/historie>

⁷⁸ ŠTĚPÁN, Marek: *Příběh jednoho kostela, aneb, O kostele svatého Václava v Sazovicích pohledem architekta*. Brno: Spolek pro výstavbu kostela sv. Václava v Sazovicích ve spolupráci s Ateliérem Štěpán, 2016, s. 5.

⁷⁹ Tamtéž, s. 5.

byla zvolena lokalita, kde v samém středu obce dochází ke křížení cest, a která zde tvoří jakési její pomyslné srdce.⁸⁰

7.3 Koncept kostela

Kostel v Sazovicích navrhl Ing. arch. Marek Jan Štěpán. Je inspirován jak po stavební tak po duchovní stránce původní rotundou, kterou sv. Václav nechal postavit v Praze. Od ní se odvíjí jeho kruhový tvar. Ačkoliv rotunda již neexistuje, její základy jsou nyní pod hrobem sv. Václava. Úhlopříčka nynější kaple, jež je zde vystavěna, je stejná, jako průměr kostela. Na obdobném místě je umístěn i oltář. Díky dobře volenému měřítku působí stavba intimně i vznešeně zároveň.

Obrázek 7: Kostel Sazovice⁸¹

Záměrem architekta bylo pokud možno co největší odlehčení a přirozenost stavby. Z venku má tvar válce a připomíná tak svitek papíru se zářezy, kterými dovnitř vniká světlo. Právě světlo, které proniká jako kdyby zboku a ne přímo, pomáhá vytvořit prostor pro ztišení.

⁸⁰ Tamtéž, s. 6.

⁸¹ BOYS PLAYS NICE: Kostel Sazovice [foto]. In: *Malý zázrak. Kostel v Sazovicích od Marka Štěpána v AZURE TOP 10* [online]. Poslední aktualizace 28. 12. 2017 [cit. 2022-10-20]. Dostupné na <https://www.archspace.cz/kostel-sazovice-marek-stepan-azure-top10>

Věřící, kteří jsou v lodi kostela, nejsou rušeni podněty zvenčí, i když je stavba lokalizována v centru obce hned u hlavní cesty. Zdi, ačkoliv jsou až půl metru široké, vybíhají do jednoho bodu o tloušťce několika centimetrů.⁸² Z vnější strany je kartáčová omítka bílé barvy.⁸³ Kostel má 3 nadzemní podlaží se vstupem z hlavní cesty a suterén se samostatným vstupem ze směru od parkoviště. Ten je taktéž využíván jako společenské zázemí, pro setkávání společenství, přednášky, apod. Všechny části jsou propojeny schodištěm a bezbariérové. Kapacita kostela je 200 lidí, požadavkem byly i úpravy terénu, aby během slavností, obzvláště během oslav svátku sv. Václava, mohla být kapacita zvýšena o venkovní místa.⁸⁴

Střecha kostela je šikmá, v nejvyšším bodě zakončená křížem. Z boku kostela je umístěna zvonkohra, skládá se z patnácti zvonů, z nichž na každém je jedno písmeno, celkem tvořící slova „Přijď, Duchu Svatý.“⁸⁵

7.4 Interiér

Lod' kostela je kruhová, stěny čistě bílé a celkový dojem má navozovat pocit ztišení a intimity. Autor se snažil nepřehltnout návštěvníka podněty tak, aby se více dokázal soustředit na své nitro. Na stropě je vsazeno okno kruhového tvaru v trojúhelném světlíku a tak připomíná tvar Božího oka. Jím proniká světlo shora a zároveň tak určuje jasnou vertikálu prostoru.⁸⁶

Presbytář je vyvýšen jedním stupněm a předsunut do prostoru. Kolem něj jsou do půlkruhu umístěny lavice z masivního dřeva.⁸⁷ Z lodi kostela je vstup do sakristie a zpovědní místnosti.

Menza i ambon jsou okrouhlého tvaru, spojeny s podlahou jsou pouze v jednom bodě a mají symbolicky představovat Boží dotek, obdobně, jak známe tento výjev z Michelangelovy fresky. Ambon je umístěn blíže věřícím tak, aby byl lektor dobře vidět i slyšet. Samotný oltář může připomínat svým tvarem i přilbu sv. Václava a je umístěn směrem ke středu tak, aby se kolem něj mohli shromáždit věřící i celebranti. Má bronzový

⁸² ŠTĚPÁN, M.: *Příběh jednoho kostela, aneb, O kostele svatého Václava v Sazovicích pohledem architekta*, s. 10.

⁸³ HEČKOVÁ, Michaela – CHABERA, Matěj: *20000: O místech a lidech – Literárně vizuální dokument o současné architektuře malých českých měst a obcí*, 1. vydání, Praha: Tolerdance, 2019, s. 183.

⁸⁴ ŠTĚPÁN, M.: *Příběh jednoho kostela, aneb, O kostele svatého Václava v Sazovicích pohledem architekta*, s. 11.

⁸⁵ HEČKOVÁ, M. – CHABERA, M.: *20000: O místech a lidech – Literárně vizuální dokument o současné architektuře malých českých měst a obcí*, s. 184.

⁸⁶ Tamtéž, s. 182.

⁸⁷ Tamtéž, s. 183.

povrch a deska je z um. mramoru.⁸⁸ Svým asymetrickým tvarem a upevněním k podlaze v jednom bodě může působit nestabilním dojmem. Svatostánek je též z bronzu, má tvar kapky jako připomínka Kristovy krve. Podle návrhu arch. Štěpána realizoval obětní stůl, ambon i svatostánek umělecký kovář Pavel Jekl.⁸⁹

Původně se zamýšlelo začlenit sedadlo pro předsedajícího kněze mezi další přísluhující. Nicméně vzhledem k podmínce odlišení od ostatních míst byl zhotoven dřevěný sedes a je umístěn po levé straně oltáře. Jelikož jde o filiální kostel, křtitelnice zde není.

O uměleckou výzdobu kostela se postaral akad. malíř, prof. Vladimír Kokolia. Autor sám popisuje snahu nezakrýt výzdobou architekturu stavby, spíše ji podtrhnout, proto jsou reliéfy pouze naznačeny neúplnými obrysy.⁹⁰ Obrazy by neměly „reprezentovat“, ale raději přivádět k identifikaci. Kokolia zhotovil křížovou cestu, po levé straně oltáře ztvárnil sv. Václava a po pravé straně Pannu Marii se svým Synem. Oba symbolicky odpovídají na otázku: „S čím předstoupím před Hospodina?“ (Mi 6,6). Sv. Václav, ačkoliv král, pokorně klečí před Hospodinem a nese hrozny vína, jako plod práce svého lidu. Maria drží v náručí svého Syna, plod jejího života.⁹¹

⁸⁸ HEČKOVÁ, M. – CHABERA, M.: *20000: O místech a lidech – Literárně vizuální dokument o současné architektuře malých českých měst a obcí*, s. 183.

⁸⁹ NEJEZOVÁ, Věra: Sazovice. In: *Farnost Mysločovice* [online]. Farnost Mysločovice, c2022. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <https://farnostmyslocovice.cz/farnost/sazovice/>

⁹⁰ STEINBACHOVÁ, M: *Česká architektura – Czech Architecture 2016–2017*, s. 16.

⁹¹ ŠTĚPÁN, M.: *Příběh jednoho kostela, aneb, O kostele svatého Václava v Sazovicích pohledem architekta*, s. 21.

Obrázek 8: Interiér kostela sv. Václava⁹²

Kříž, umístěný na stěně za oltářem, je vytvořen z optického skla. Není na něm umístěn corpus, což připomínkovala liturgické komise. Bylo tedy rozhodnuto o ztvárnění Krista za křížem - opět jen reliéf v náznacích, ale není to už Kristus Ukřižovaný, ale Kristus Vzkříšený.

Kostel byl již několikrát oceněn a to jak světskými tak církevními subjekty. To může být odrazem zdařilosti stavby, která dokázala využít potenciál místa a nabídnout obci a věřícím vybudování sítě vztahů. Uvnitř není přehlčena výzdobou ani nepůsobí chladně.⁹³

⁹² BOYS PLAYS NICE: Kostel Sazovice [foto]. In: *Malý zázrak. Kostel v Sazovicích od Marka Štěpána v AZURE TOP 10* [online]. Poslední aktualizace 28. 12. 2017 [cit. 2022-10-20]. Dostupné na <https://www.archspace.cz/kostel-sazovice-marek-stepan-azure-top10>.

⁹³ Historie. In: [kostel-sazovice.cz](https://kostel-sazovice.cz/o-nas/historie/) [online]. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <https://kostel-sazovice.cz/o-nas/historie/>

8 Kostel Svatého Ducha Staré Město

Římskokatolická farnost Staré Město vznikla roku 1939 a dnes je živou farností, která stále pracuje na dokončení stavby svého chrámu. Kromě bohoslužeb zde probíhají koncerty, setkání společenství či duchovní obnovy. Farářem je zde od roku 2000 ustanoven p. Miroslav Suchomel.⁹⁴

8.1 Úmysl a záměr vystavení kostela

Také ve Starém Městě vznikla iniciativa pro stavbu kostela již na počátku 20. století. Popudem byla nedostatečná kapacita kostela sv. Michaela. V roce 1907 byla založena Jednota sv. Michala pro obnovu staroměstské farnosti a výstavbu chrámu. V této době docházelo k velkému rozkvětu katolických spolků, v jejichž čele zde stál kaplan Jakub Hudeček. Kvůli I. světové válce a pro odpor města Uherské Hradiště však k realizaci nedošlo. Další pokus o ustanovení farnosti přišel roku 1939, kdy byla k 30. 8. 1939 povolena samostatná expositura, nicméně definitivní rozhodnutí bylo opět odloženo pro začínající válečný konflikt. Jednota po II. světové válce začala opět se sbíráním finančních prostředků, avšak kvůli pádu měny a vysoké inflaci roku 1946 byly všechny peníze znehodnoceny. K obnově farnosti po více jak čtyř stech letech oficiálně došlo až v dubnu 1951, avšak stavba kostela nebyla režimem žádaná. Myšlenka zbudování kostela, tentokrát zasvěcenému sv. Gorazdovi, se ještě na chvíli začala rozvíjet za p. Františka Adamce roku 1969, nicméně opět ustupuje s následnou normalizací. V roce 1990 byla podána žádost ke změně územního plánu a vyčlenění místa pro nový kostel. Arcibiskupství stavbu uvítalo a v roce 1991 ji oficiálně schválilo. Základní kámen, který pochází ze základů původní velkomoravské rotundy, jež stála na místě nynějšího kostela sv. Michala, byl posvěcen roku 1997 Janem Pavlem II. při jeho návštěvě v Praze.

P. Vojtěch Jan Marek OFM přišel s návrhem zasvětit kostel Svatému Duchu, který vedl při svých cestách svatého Cyrila a Metoděje i jejich žáka sv. Gorazda. Zároveň je Duch Svatý patronem třetího tisíciletí, na jehož počátku měl být kostel dokončen. Tato myšlenka byla nakonec kladně přijata a od roku 1997 bylo počítáno se zasvěcením chrámu Svatému

⁹⁴ *Farnost Staré Město: Římskokatolická farnost archanděla Michaela ve Starém Městě* [online]. c2022. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <http://www.farnoststaremesto.cz/>

Duchu. Celý chrám má být poděkováním za dar víry, kterou zde sv. Cyril a Metoděj přišli zvěstovat.⁹⁵

8.2 Výběr místa

Kostel sv. Ducha není první sakrální stavbou ve Starém Městě. Na tomto území je zdokumentovaná přítomnost minimálně čtyř kostelů již v 9. století: rotunda sv. Michaela, která stála v oblasti, kde se dnes nachází kostel sv. Michaela, kostel s byzantskými prvky na Špitálkách, kostel sv. Víta (v místě dnešní ulice Michalská a Svatovítská), který byl zbořen roku 1786 a kostel Na Valách, jehož základy jsou součástí expozice Památníku Velké Moravy. Žádný z těchto chrámů, kromě kostela sv. Michaela, již není dochován.⁹⁶

Zastupitelstvo města darovalo část pozemků pro účel stavby, následně probíhala jednání o dalších výkupech okolních pozemků. Komplikací se stalo vyhlášení území Památníku Velké Moravy za Národní kulturní památku, neboť část území, na něž se toto prohlášení vztahovalo, bylo zamýšleno pro stavbu kostela. Nakonec byla vybrána lokalita Dvorek, která je situovaná vedle Památníku Velké Moravy, v centru Starého Města. Před samotným započítím výstavby musel proběhnout archeologický průzkum, na jehož základě byla 9. 10. 2000 vydána dokumentace pro územní rozhodnutí a v roce 2002, po vydání stavebního povolení, započaly práce.⁹⁷

8.3 Koncept kostela

Soutěž architektonického řešení nejen stavby kostela, ale i jeho širšího okolí proběhla 24. 6. 1997 bez jasného vítěze. Jako jeden z nejlepších návrhů byl shledán návrh Ing. Arch. Jaroslava Strnadela. Nezapadal však do okolní zástavby. Další návrh Ing. Kováře byl zamítnut kvůli jeho poloze v zátopové oblasti, kam se dostala voda při povodích v témže roce. Farníci se tedy rozhodli pro další hledání inspirace řešení. Po návštěvě farníků kostela Panny Marie, Matky církve v Mariboru, přizvali jeho autora, Ing. arch. Iva Goropevška ke zpracování projektu kostela ve Starém Městě. Jeho návrh byl zástupci farníků

⁹⁵ FARNOST STARÉ MĚSTO: *Kostel svatého Ducha - chrám vděčnosti za dar víry*, 2. vydání, Frýdlant nad Ostravicí: Lupress s.r.o., 2015, s. 14–16.

⁹⁶ Tamtéž, s. 5–7.

⁹⁷ FARNOST STARÉ MĚSTO: *Kostel svatého Ducha - chrám vděčnosti za dar víry*, s. 16–18.

a arcibiskupství vyhodnocen jako nejlepší také proto, že byl situován do stejné výšky jako nedaleký památník a tvořil tak dominantu města.⁹⁸

Oblast Velkomoravské říše, kde působili věrozvěsti sv. Cyril a Metoděj, je spojnici Východu a Západu. I proto kostel nese jak latinský sakrální prvek v podobě čtyřhranných věží, tak byzantský sakrální prvek v podobě kupole. Stavba nese v sobě mnoho symbolických prvků. Půdorys tvoří dva protínající se kruhy – kruh jako symbol nekonečna a věčnosti. Zároveň má odkazovat na tvar rotundy, která byla vystavena v době příchodu věrozvěstů. Kostel je situován v ose kostela Na Valách, jehož vykopané základy jsou součástí expozice muzea naproti chrámu. Má jít o symbolické propojení minulosti s přítomností. Kupole, symbol otevřeného nebe, je nesena dvanácti sloupy, které mají připomínat dvanáct apoštolů. Sloupy jsou spojeny kruhovým prstencem, který by měl představovat korunu Panny Marie. Výklenek východně za svatostánkem byl původně zamýšlen jako zimní kaple Panny Marie, nicméně nyní bylo od oddělení prostoru upuštěno. Osy dvanácti sloupů sbíhají do jednoho bodu a představují tak společné čekání prvotní církve na seslání Ducha Svatého. Střecha připomíná baldachýn a odkazuje právě na sestupování Ducha Svatého. Stěny chrámové lodě jsou z větší části ze skla, aby mohlo do prostoru proudit co nejvíce světla – opět symbol Svatého Ducha. Zároveň má ukazovat otevřenost církve vnějšímu světu.⁹⁹

⁹⁸ Tamtéž, s. 16–17.

⁹⁹ *Symbolika: Architektura stavby* [online]. Římskokatolická farnost Staré Město, c2020. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <http://www.stavimekostel.cz/symbolika/architektura-stavby>

Obrázek 9: Kostel Svatého Ducha¹⁰⁰

Dominantu kostela tvoří dvě věže sv. Cyrila a Metoděje, které tvoří průčelí kostela přivrácené směrem k památníku. Otvor v nich má tvar kříže a v budoucnu by zde měl být zavěšen kříž, zvětšená kopie místního kříže z období Velké Moravy, který byl nalezen přibližně v místě dnes stojícího svatostánku. Osy věží se sbíhají v jednom bodě a poukazují tak na směřování k Bohu, jakožto jedinému důležitému cíli. Suterén stavby tvoří velký sál se sociálním zařízením, který je využíván pro setkávání společenství, rad, seniorů, schol a dalších společenských událostí. Věž umístěná napravo od vstupu kostela je přístupná z infocentra veřejnosti jako místo výhledu do širokého okolí.¹⁰¹

8.4 Interiér

Práce na interiéru stále ještě nejsou zcela dokončeny. Autorem mobiliáře je akad. sochař Otmar Oliva. Do roku 2020 byly využívány provizorní dřevěné varianty. Pro posvěcení kostela je nutné pevné umístění těchto prvků, proto 5. 10. 2014 došlo zatím jen k požehnání budovy, ne k jejímu vysvěcení.¹⁰² Vysvěcení kostela je plánováno na rok 2023.

¹⁰⁰ *Hlavní-současnost: Architektura stavby* [online]. Římskokatolická farnost Staré Město, c2020. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <http://www.stavimekostel.cz/soucasnost/2018>

¹⁰¹ FARNOST STARÉ MĚSTO: *Kostel svatého Ducha - chrám vděčnosti za dar víry*, s. 10–11.

¹⁰² Tamtéž, s. 27.

Oltář, dokončený v říjnu 2021, je tvořen z kamene onyxu a bronzu a měl by symbolicky připomínat hrob sv. Metoděje.¹⁰³ Autory jsou Otmar Oliva, který zpracovával bronzové prvky, a kameník Petr Novák, jehož prací je kamenná deska oltáře i ambonu. V horní části po obvodu je umístěn nápis v hlaholici, který v překladu znamená „Skrze něho a s ním a v něm je tvoje všechna čest a sláva, Bože Otče všemohoucí, v jednotě Ducha svatého po všechny věky věků. Amen“.¹⁰⁴ Ostatky svatých zde zatím nejsou uloženy, nicméně má tak být učiněno během svěcení chrámu. Větší část ostatků (Sv. Zdislava, sv. Miriam od Ukřižovaného Ježíše, a další) zůstanou přenosné k možnému uctívání.

Ambon byl instalován v polovině roku 2020 a umožňuje soukromé i veřejné čtení Božího slova, proto má oboustranný čtenářský pult. Zhotoven je opět z bronzu, do něhož je zasazen kámen onyx a poukazuje na Slovo, které přinesli soluňští věrozvěsti. Má být symbolickým propojením východní a západní církve, nese na sobě nápis „Na počátku bylo Slovo“ v latině i staroslověnštině.¹⁰⁵

Obrázek 10: Interiér kostela¹⁰⁶

Svatostánek, přístupný ze dvou stran, byl umístěn do presbytáře v roce 2019. Jeho návrh je inspirován starozákonním popisem zhotovení archy úmluvy. Archa byla přenosná, proto má svatostánek v horní části čtyři kruhy, které měly sloužit pro tyče při přenosu archy. Po boku jsou nápisy ve třech jazycích: latinsky SANCTUS (svatý), řecky ΑΓΙΟΣ (svatý)

¹⁰³ Tamtéž, s. 32.

¹⁰⁴ *Symbolika: Oltář* [online]. Římskokatolická farnost Staré Město, c2020. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <http://www.stavimekostel.cz/symbolika/oltar>

¹⁰⁵ *Symbolika: Ambon* [online]. Římskokatolická farnost Staré Město, c2020. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <http://www.stavimekostel.cz/symbolika/ambon>

¹⁰⁶ INGR, František: Kostel Svatého Ducha [foto]. In: FARNOST STARÉ MĚSTO: *Kostel svatého Ducha - chrám vděčnosti za dar víry*, s. 30–31.

a hebrejsky יהוה (Jahve, Hospodin). Svatostánek je umístěn na mramorovém podstavci, kolem něhož je bronzový kruh a prostor mezi nimi vyplněn bronzovou sítí, která má představovat záchrannou síť Boží. Po obvodu kruhu je hlaholicí napsán text ze starokřesťanského hymnu *Te decet laus*: „Tobě přináleží chvála, Otci i Synu i Duchu svatému, na věky věků. Amen.“¹⁰⁷

Kropenka a křtitelnice zatím nejsou zpracovány, uvažovalo se o jedné velké kropence, která by zároveň sloužila jako křtitelnice.¹⁰⁸ Pak zůstává otázkou její budoucí umístění. Pokud by byla umístěna u vchodu do lodě kostela, musel by kněz při křtu procházet zpět od presbytáře směrem nahoru, neboť kostel má mírně svažující se podlahu na způsob amfiteátru. Poté by sestupoval dolů k oltáři, což by ze symbolického hlediska mělo být naopak – jde o náznak cesty našeho života, který by měl směřovat vzhůru k oltáři.

Prosklená část obvodových zdí má být z větší části tvořena vitrážemi, k jejichž umístování postupně dochází. Autorem vitráží je akademický malíř Jan Jemelka. Návrh je nyní realizován pomocí stínící folie, která je postupně měněna hotovými okny s vitráží.

Obrázek 11: Vitráž jižní strany¹⁰⁹

Celý koncept jižní strany (po pravé ruce při příchodu) má ukazovat sestoupení Ducha Svatého do novozákonních událostí a tak i Jeho důležitost v dnešní době. Všechny osoby či události jsou pouze naznačeny jemnými linkami a barvou. V dolní části jsou červenou barvou zobrazeni mučedníci, kteří dobřela vyprali svá roucha v Beránkově krvi¹¹⁰. Nejde o konkrétní světce, ale o zástupy mučedníků, všech nevinných trpících, kteří byli, jsou a budou. Při pohledu vpravo vitráž začíná motivem Zvěstování. Je zde znázorněna Panna

¹⁰⁷ *Symbolika: Svatostánek* [online]. Římskokatolická farnost Staré Město, c2020. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <http://www.stavimekostel.cz/symbolika/svatostanek>

¹⁰⁸ FARNOST STARÉ MĚSTO: *Kostel svatého Ducha - chrám vděčnosti za dar víry*, s. 36.

¹⁰⁹ *Symbolika: Vitráže na jižní straně* [online]. Římskokatolická farnost Staré Město, c2020. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <http://www.stavimekostel.cz/symbolika/vitraze-jizni>

¹¹⁰ Zj 7, 9–15.

Marie a anděl, pod ní jesličky s Marií a Josefem. Hvězda, umístěná nad jesličky, má charakterizovat Ducha Svatého, stejně tak voda, stékající z mušle na Krista při křtu v Jordánu. Středem kompozice je výjev seslání Ducha Svatého o Letnicích. Z nebe se přičítá silný vítr a hukot a Duch Svatý v podobě holubice vrhá paprsky světla na apoštoly u stolu, nad nimiž spočinuly plamenné jazyky.¹¹¹ Směrem doleva je lze pak vidět kříže na Golgotě, smrt a vzkříšení Ježíše Krista. V dolní části se pak otevírají hroby mrtvých při posledním soudu. Blíže svatostánku je vyobrazen Kristův bok s krví, která vytéká spolu s proudem vody a teče přes hostii do kalicha utrpení, okolo nějž jsou andělé, adorující Tělo a Krev Páně.¹¹²

Obrázek 12: Vitráž severní strany¹¹³

Hlavním tématem vitráží severní strany, tedy po levé ruce při příchodu do chrámu, je přechod Rudým mořem. Taktéž se zde vyskytují další starozákonní motivy. Nejbližší kůru lze vidět stvoření světa - ze tmy přechází do světla, Bůh odděluje vody od souše. Dále je zde znázorněno zmatení jazyků a Babylonská věž, nad níž pluje archa Noemova, záchrana před potopou. Následujícím vyobrazením je obětování Izáka Abrahamem na hoře Moria. V dolní střední části je motiv Mojžíše rozmlouvajícího s Bohem v podobě hořícího keře. Nad ním je Eliáš jedoucí v ohnivém voze a hora Karmel, kde prorok dokázal Boží jedinnost a prvenství, když zde jeho oběť strávil oheň Boží.¹¹⁴ Zachycen je zde jak oheň, tak jemný vánek, v němž dle První knihy královské, Eliáš uslyšel Hospodina.¹¹⁵ Rudé moře je v horní části vitráže rozdělené a zvlněné s náznaky rybářských sítí. Pod tímto výjevem je znázorněna pasáž z Ezechiela 37. kapitoly, kdy prorok svým slovem oživuje suché kosti. Blíže oltáři je

¹¹¹ Sk 2, 1–4.

¹¹² *Symbolika: Vitráže na jižní straně* [online]. Římskokatolická farnost Staré Město, c2020. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <http://www.stavimekostel.cz/symbolika/vitraze-jizni>

¹¹³ ¹¹³ *Symbolika: Vitráže na severní straně* [online]. Římskokatolická farnost Staré Město, c2020. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <http://www.stavimekostel.cz/symbolika/vitraze-severni>

¹¹⁴ 1Král 18.

¹¹⁵ 1Král 19.

pak Jeruzalém s deskami desatera, archou úmluvy a pramenem, vytékajícím pod oltářem. Tematicky tak oltář se svatostánkem stojí mezi archou úmluvy a znázorněním eucharistie na opačné straně a uzavírá tak kruh.¹¹⁶

¹¹⁶ *Symbolika: Vitráže na severní straně* [online]. Římskokatolická farnost Staré Město, c2020. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <http://www.stavimekostel.cz/symbolika/vitraze-severni>

9 Kostel Panny Marie Pomocnice Křesťanů ve Zlíně

Kostel Panny Marie Pomocnice Křesťanů ve Zlíně je začleněn do komplexu budov, kde se dále nachází Salesiánský klub mládeže, místo pro ubytování salesiánské komunity, učebna, klubovny, farní kancelář, sál a další technické zázemí. Kostel má kapacitu 350 míst k sezení. Před kostelem je vybudováno široké prostranství, na jehož okraji je sousoší Dona Bosca s mládeží. Jižně od něj je umístěno hřiště. Od roku 2006 vznikla samostatná farnost rozdělením původní jediné zlínské na dvě, z nichž farnost na Jižních Svazích spravují salesiáni Dona Bosca.¹¹⁷

9.1 Záměr výstavby

O stavbě druhého katolického kostela ve Zlíně se začalo uvažovat již před 2. světovou válkou. V archivu lze dohledat i návrhy architektů Vladimíra Karfíka nebo Kamila Roštoka z let 1940 a 1942.

Důvodem bylo výrazné zvýšení počtu obyvatel ve městě, jehož příčinou byl růst firmy Baťa. Kapacita kostela sv. Filipa a Jakuba začínala být pro bohoslužby nedostačující. Uvažovalo se o umístění stavby do oblasti nynějšího dopravního podniku, poblíž Baťovy nemocnice. Obdobně jako v případě kostela ve Starém Městě, i zde se projekt zastavil kvůli válce a nástupu komunistického režimu. Po válce sice začala sbírka pro realizaci záměru, nicméně peníze byly režimem zabaveny a dále znehodnoceny měnovou reformou.

Po revoluci byla myšlenka stavby nového kostela dokonce přidána do požadavků Občanského fóra. Vedení města zvolené v roce 1990 bylo návrhu nakloněno a tak ve spolupráci farnosti a města byla na jaře 1991 uskutečněna anonymní architektonická soutěž, v níž nebyl vybrán žádný projekt z celkových 31 návrhů. Kostel měl být pod správou Salesiánů Dona Boska, a proto kromě chrámu měly být součástí areálu i klubovny, hřiště, byty pro komunitu, středisko mládeže i místo pro setkávání farníků. Toto širší zaměření, které

¹¹⁷ *Kostel Panny Marie* [online]. c2022. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <https://www.sdbzlin.cz/farnost/kostel-panny-marie/>

počítalo i s občany nepraktikující víru, vedlo k dobrému přijetí stavby okolím. Farníci si ještě téhož roku zvolili v anketě jako patronku kostela Pannu Marii Pomocnici křesťanů.¹¹⁸

Salesiánské kostely mají svá specifika. Obvykle nevznikají nikdy samostatně, ale vždy jako více budov. Jelikož mají poskytovat prostor pro práci, modlitbu a odpočinek, skládá se komplex nejčastěji z ústavních budov, jako jsou střediska volného času, internáty, školy, dále pak z herního prostředí, hřišť, divadel, a jako poslední část areálu bývá vybudován kostel.¹¹⁹ Obdobně tomu bylo i u stavby kostela Panny Marie Pomocnice křesťanů ve Zlíně. Kostel i další části byly vybudovány současně, nové farní společenství však začalo fungovat již před dokončením stavby. Jelikož se možná realizace stavby neustále oddalovala, byl využit prostor v mobilních buňkách jako provizorium. Požehnání proběhlo 2. 10. 1998 a od té chvíle zde byla budova využívána pro mše, kroužky, oratoř a ubytování duchovních.¹²⁰

9.2 Výběr místa

Během 70. a 80. let došlo k výstavbě sídliště Jižní Svahy pro 30 000 obyvatel na pozemcích dříve patřících farnosti, které byly v 50. letech zabaveny. Pro nemožnost vrácení kvůli zástavbě se vedlo jednání ohledně výměny za jiný pozemek. Rozsáhlá volná plocha v místě původního autobazaru se zdála jako ideální místo, proto se začalo domlouvat možné umístění stavby zde. Bylo třeba vyjít vstříc podmínkám urbanistů i odboru zeleně města, kvůli nimž bylo třeba projekt několikrát měnit.

V roce 1993 se sešla stavební komise s architekty a rozhodla se v další spolupráci s architektem Martinem Tomeškem. Během roků 1994–1998 probíhala setkání farníků i skupin odborníků a i kvůli jejich podnětům byl projekt několikrát upraven a redukován.

V roce 1999 byl projekt pozměněn, převážně z finančních důvodů, a autorem nového návrhu se stal architekt Jan Kovář. Jeho varianta více zapadala do okolní zástavby a využitím cihelného obkladu i do architektury Zlína. Stavba začala 31. ledna 2000 při oslavách svátku Dona Bosca a k vysvěcení došlo o tři roky později 8. května 2003.¹²¹

¹¹⁸ CEKOTA, Vojtěch: *Ohlédnutí po 15 letech: počátky salesiánského díla na Jižních Svazích*. Zlín: Římskokatolická farnost Panny Marie Pomocnice křesťanů Zlín, 2018, s. 4–11.

¹¹⁹ FILIP, A. – SCHMIDT, N., ed. *Dům Boží a brána nebe ve 20. století: studie o sakrální architektuře*, s. 59.

¹²⁰ CEKOTA, V.: *Ohlédnutí po 15 letech: počátky salesiánského díla na Jižních Svazích*, s. 21–22 a 32.

¹²¹ CEKOTA, V.: *Ohlédnutí po 15 letech: počátky salesiánského díla na Jižních Svazích*, s. 6–13.

9.3 Koncept kostela

Celý komplex respektuje genius loci zlínských staveb, jeho filozofii a tvarem připomíná otevřenou náruč pro všechny příchozí, odpuštění a přijetí. Samotná budova kostela je ve středu komplexu a převyšuje boční části. Omítnuta je čistě bílou barvou, zatímco obě křídla po stranách využívají cihlového pásku, kterým jsou odlišena od chrámu.¹²² Díky umístění kostela je věž vidět z mnoha míst ve městě a stává se tak dominantou sídliště. Sám arcibiskup při svěcení chrámu popisuje, že stavbou kostela na sídlišti se z místa, kam lidé chodí pouze přespat, stává místo s duší. Věž má půdorys trojúhelníku a na jejím vrcholu je umístěn 140 kg vážící kříž, ze severozápadní strany pak hodiny.¹²³ Uvnitř jsou zavěšeny tři zvony zasvěcené sv. Janu Boscovi, sv. Ludmile a sv. Vojtěchu.¹²⁴

Obrázek 13: Kostel Panny Marie Pomocnice křesťanů¹²⁵

Před kostelem je vytvořeno náměstí s lavičkami, které jsou hojně využívány lidmi ze sídliště. Konají se zde koncerty, charitativní akce, rozsvěcování vánočního stromku a další

¹²² PALA, Josef: *Kostel Panny Marie Pomocnice křesťanů: Zlín, Jižní Svahy*. Zlín: Římskokatolická farnost ve Zlíně, 2004, s. 4.

¹²³ CEKOTA, V.: *Ohlédnutí po 15 letech: počátky salesiánského díla na Jižních Svazích*, s. 33.

¹²⁴ PALA, J.: *Kostel Panny Marie Pomocnice křesťanů: Zlín, Jižní Svahy*, s. 9.

¹²⁵ Oficiální stránky Statutárního města Zlína Na Jižních Svazích oslaví Den Otců [foto]. In: www.zlin.eu [online].c2022, 17. 6. 2022 [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.zlin.eu/tiskove-zpravy/na-jiznich-svazich-oslaví-den-otcu-62ac>

události, které mají napomáhat udržování kontaktu i s nepraktikujícími obyvateli Jižních Svahů. V roce 2013 na okraji komplexu přibylo sousoší Dona Bosca s mladými lidmi, které není na podstavci, ale je umístěno přímo na zatravněné ploše v úrovni lidí. Don Bosco je tak symbolicky mezi námi stejně jako jeho myšlenky. Jak ze sousoší, tak z celého komplexu lze cítit snahu přiblížit se běžným lidem, kteří zde žijí.

Kostel na Jižních Svazích byl dobře přijat jak farníky, tak i okolím. Jak již bylo výše uvedeno, mohlo za to více faktorů – architektura stavby, která respektovala Zlín a nebyla příliš pompézní, činnost salesiánů ještě před výstavbou kostela i četné aktivity pro obyvatele sídliště, které otevírají farnost Zlínu. Komplex je dobře uspořádán i pro další aktivity, takže je farnost živá nejen při slavení liturgie, ale i mimo ni.

9.4 Interiér

Lod' kostela má půdorys čtverce, jehož úhlopříčkou vede osa směřující od vstupních dveří k presbytáři. Motiv čtverce se objevuje i na železobetonovém trémovém stropě, který zároveň zlepšuje akustiku interiéru. Návrhu a realizace vnitřních prostor se ujal doc. ak. soch. Jan Zamazal. Jedním z požadavků byl pocit přívětivosti prostoru, aby se zde každý člověk cítil dobře a vítaný. Nemělo jít o „muzeum moderního umění“, ale o prostor, který bude každému blízký.¹²⁶ Proto je využíváno spíše teplých barev, jako to lze pozorovat např. u podlahové dlažby. V kontrastu k teplým barvám se zde hojně objevuje modrá – symbolicky odkazující se k Panně Marii. Bazilikální osvětlení je tvořeno úzkými obdélníkovými okny, která jsou umístěna v horní části stěn a směrem k presbytáři se zbarvují modrou vitráží, čímž přitahují pozornost k centru liturgie. Nad svatostánkem je asi dvoumetrová socha Panny Marie s Ježíškem v náručí. Je ze dřeva a jde o repliku gotické sochy umístěné v klášteře premonstrátů na Svatém kopečku v Olomouci. Replika je umístěna na zlaté stéle, která má vytvářet kontrast bohatosti oproti jinak strohému konceptu interiéru.¹²⁷

Po stranách svatostánku jsou dvě vitráže v celé výšce presbytáře, po pravé straně s motivem srdce Panny Marie směřujícího vzhůru, po levé straně je vyobrazena její slza. Autorem je akad. malíř Jan Exnar.¹²⁸ Presbytář je vyvýšen třemi stupni, dubové lavice v lodi

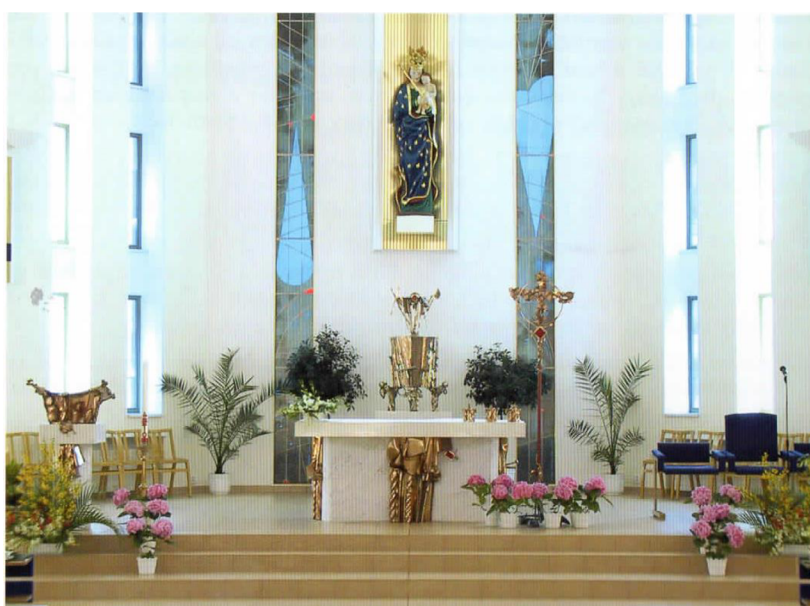
¹²⁶ ZAMAZAL, Jan, autor návrhu interiéru [ústní sdělení]. Zlín, 18. 10. 2022.

¹²⁷ ZAMAZAL, J., autor návrhu interiéru [ústní sdělení]. Zlín, 18. 10. 2022.

¹²⁸ VAVERKA, J. a kol. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*. Brno: JOTA, 2004, s. 196–197.

jsou kolem něj vějířovitě sestaveny do čtyř řad. Osvětlení je tvořeno nepřímými světly umístěnými po bocích.

Autorem plastik interiéru kostela je akademický sochař Daniel Trubač. Při jejich tvorbě se nechal inspirovat motivy přírody a Valašska, a tak zde můžeme nalézt otisky plátna, velikonoční pomlázky nebo lipových listů. Hojně se zde vyskytují reliéfy živočichů, lastur či ulit. Mají poukazovat na polaritu našeho domova a světa a změny naší země během let. Plastiky jsou řešeny tak, aby byly umělecky sjednoceny a vytvářeli tak jeden celek vybavení presbytáře.¹²⁹

Obrázek 14: Pohled na presbytář¹³⁰

V centrální ose je umístěn oltář, jakožto i kropenka a svatostánek. Oltář je tvořen bílým kamenem, makedonským sivecem, z něhož do čtyř stran vystupují bronzové plastiky a vytvářejí tak pomyslný kříž vyrůstající z kamene. Každé rameno kříže má nějaký způsobem připomínat Ježíše Krista, např. na čelní straně je rybička z červeného skla, starověký symbol Krista a křesťanů.¹³¹ Můžeme zde sledovat i prázdné hřeby, jež zůstaly v kříži nebo pruhy plátna z hrobu. V oltáři nejsou umístěny ostatky svatých.

¹²⁹ Pala, J.: *Kostel Panny Marie Pomocnice křesťanů: Zlín, Jižní Svahy*, s. 6.

¹³⁰ DUBSKÝ, Arnošt [foto]. In: Pala, J.: *Kostel Panny Marie Pomocnice křesťanů: Zlín, Jižní Svahy*, s. 6.

¹³¹ Křesťanský symbol ryby. *Muzeum.zdarns.cz* [online]. c2018, 23. 11. 2020. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <https://muzeum.zdarns.cz/muzeum-a-historie/kresc5a5ansky-symbol-ryby>

Podstavec svatostánku z čelního pohledu splývá v jedno s oltární deskou a tvoří tak jeden celek optický i významový. Otočná část svatostánku má představovat vesmír, který obíhá kolem Slunce – hostie, umístěné uprostřed. Zevně je zdoben reliéfy medových pláství, dřeva, jablek či kukuřice. Věčné světlo se „vznáší“ nad svatostánkem a horizontálně šíří do stran. Po bocích lze vidět písmena XP, zdůrazňující Kristovu přítomnost.

Ambon představuje strom, který vyrůstá ze země, obdobně jako nová myšlenka. Na něm jsou stejně jako na kříži lipové listy ve tvaru srdce. Vyjadřují lásku, se kterou je třeba Slovo sdělovat. Ambon je obdobně jako další části mobiliáře tvořen ze sivce a bronzu.

Obrázek 15: interiér kostela, pohled od kropenky¹³²

Kropenka je umístěna centrálně při vchodu do kostela. Tvoří ji skleněná mísa na třech bronzových pilířích se znaky ryby, beránka a holubice.¹³³ Mají představovat Nejsvětější Trojici. Ta je znázorněna i při pohledu na dno kropenky pomocí obrazů oka, kříže a holubice, které prosvítají skrze masivní sklo.

Procesní kříž je umístěn vedle oltáře v trojnohém držáku. Okolo Krista ukřižovaného je kruh, symbol dokonalosti a věčnosti. Kříž je tvořen lipovými ratolestmi – odkazující na lípu

¹³²KOSEK, Pavel: *Kostel Panny Marie Pomocnice křesťanů na Jižních Svazích* ve Zlíně [foto]. [online] [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.kudyznudy.cz/aktivity/kostel-panny-marie-pomocnice-krestanu-na-jiznich-s?utm-source=tnvapp>

¹³³TRUBAČ, Daniel, autor mobiliáře [ústní sdělení]. Zlín, 21. 10. 2022.

– národní symbol. Pod kruhem je opět opakujíc se motiv ryby – ICHTYS s červeným sklem.

¹³⁴ Barva je vybrána úmyslně, má vyjadřovat Kristovu oběť.

Křtitelnice je místem našeho duchovního narození a obmytí od hříchů. Zpracováním má připomínat lavor, který se běžně používal k umývání. Je umístěn na zdobném podstavci, kde též nalézáme mušle – odkazující se na křest, ledňáčky, kteří žijí u čistého a živého pramene a pomlázku – symbol Velikonoc.¹³⁵

¹³⁴ PALA, J.: *Kostel Panny Marie Pomocnice křesťanů: Zlín, Jižní Svahy*, s. 7–8.

¹³⁵ TRUBAČ, D., autor mobiliáře [ústní sdělení]. Zlín, 21. 10. 2022.

10 Závěr

Stavba nového kostela je vždy velkou výzvou pro společenství věřících i pro architekta. Farnost musí být schopna sjednotit názorové proudy jednotlivců tak, aby vybrala vhodný projekt, který bude obrazem jejich společenství. Skrze stavbu promlouvá společenství ke svému okolí. Architekt musí hledět nejen na funkčnost prostoru a na všechny bohoslužebné formy, které se mají v prostoru odehrávat, ale i na další potřeby komunity mimo liturgické slavení. Měl by najít rovnováhu v uměleckém ztvárnění tak, aby interiér nebyl příliš „přeplněný“ ani příliš strohý a „plytký“ po obsahové rovině. Měl by vystihnout genius loci místa a vytvořit prostor pro živou církev. Je zjevné, že jde o nelehký úkol a možná i proto se sakrálním stavbám věnuje jen úzké spektrum architektů.

V předešlých kapitolách jsme mohli sledovat vznik třech nových kostelů. Jejich výstavba byla spojena s množstvím práce, financí a modliteb. I v průběhu realizace musely být některé části pozměněny tak, aby více vyhovovaly liturgickým směrnicím či potřebám farníků. Díky úsilí zúčastněných lidí mohly vzniknout stavby, které jsou poctou Bohu a místem setkání církve. Právem jsou pozitivně hodnoceny jak farníky, tak i v různých architektonických soutěžích.

Jozef Hlinický popisuje, že každá doba má své typické pojetí kostela, které se promítá do jeho tvaru a uspořádání. Pro první křesťany to byl jejich dům, kde se vzájemně scházeli, poté vznikaly stavby jako bazilika, katedrála, atd. Kdybychom se podívali, jaký typ kostela potřebujeme z pastoračních důvodů my v 21. století, byl by to kostel nejen s liturgickým prostorem, ale se střediskem, pastoračním komplexem či jiným místem pro setkávání věřících, který tak plní funkci kulturní, společenskou či charitativní. Jde o jakýsi návrat ke konceptu „*domu křesťanské obce*“.¹³⁶ Všechny tři mnou popisované objekty do tohoto modelu zapadají, protože kromě liturgického prostoru ve svém suterénu vyhradily místo pro setkávání věřících, případně i širší veřejnosti. Dbají tak o síť vztahů a budování společenství okolo kostela, které je pro tuto dobu obzvláště potřebné, neboť jak popisuje i Klemens Richter: „*Přítomnost Boží souvisí nikoli s prostorem, nýbrž se společenstvím věřících*“.¹³⁷

¹³⁶ VAVERKA, J.: *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, s. 51.

¹³⁷ RICHTER, K.: Od „kostela-cesty“ k prostoru křesťanského společenství. *Getsemany.cz* [online]. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/2679>

11 Zdroje:

11.1 Literatura:

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. 14. vyd., (5., opr. vyd.). Přeložil Miloš BÍČ, přeložil Josef Bohumil SOUČEK, přeložil Jindřich MÁNEK. Praha: Česká biblická společnost, 2008. ISBN 978-80-85810-66-0.

CEKOTA, Vojtěch, ed. *Ohlédnutí po 15 letech: počátky salesiánského díla na Jižních Svazích.* Zlín: Římskokatolická farnost Panny Marie Pomocnice křesťanů Zlín, 2018, 50 s. ISBN 978-80-270-3614-1.

FARNOST STARÉ MĚSTO: *Kostel svatého Ducha - chrám vděčnosti za dar víry.* 2. vydání, Frýdlant nad Ostravicí: Lupress s.r.o., 2015, 39 s.

FILIP, Aleš – SCHMIDT, Norbert, ed. *Dům Boží a brána nebe ve 20. století: studie o sakrální architektuře: [texty z kolokvia pořádaného Mikulovským centrem pro evropskou kulturu ve spolupráci se Státním archivem Břeclav se sídlem v Mikulově 5. – 6. 11. 2005].* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. ISBN 978-80-7325-197-0.

HEČKOVÁ, Michaela – CHABERA, Matěj: *20000: O místech a lidech – Literárně vizuální dokument o současné architektuře malých českých měst a obcí.* 1. vydání, Praha: Tolerdance, 2019, 208 s., ISBN 978-80-270-5301-8

HLINICKÝ, J.: *Sakrální architektura, pracovní texty,* Bratislava, STU 1996 (citováno ze zdroje VAVERKA, Jiří: *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 51

PALA, Josef: *Zlín - Farnost sv. Filipa a Jakuba.* Zlín: Římskokatolická farnost ve Zlíně, 2010, 199 s. ISBN 978-80-254-6812-8.

KOPEČEK, Pavel. *Teologie a současná sakrální architektura. Studia Theologica* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci – CMTF, říjen 2003, 5(3). [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: https://www.studiatheologica.eu/artkey/sth-200303-0003_Teologie_a_soucasna_sakralni_architektura.php

MLÉČKA, Jan. *PROMĚNY SAKRÁLNÍHO PROSTORU*. Brno, 2013. Dizertační práce. Vysoké učení technické v Brně. Vedoucí práce Prof. Ing. arch. JILJÍ ŠINDLAR, CSc.

PALA, Josef, ed. *Kostel Panny Marie Pomocnice křesťanů: Zlín, Jižní Svahy*. Zlín: Římskokatolická farnost ve Zlíně, 2004, 14 s.

SCHMIDT, Norbert: *Kostel jako stodola. Architekt Emil Steffann*. In: *Teologie & společnost* 5/2006. Brno: CDK, 2006. ISSN 1214-0740.

STEINBACHOVÁ, Marcela. *Česká architektura – Czech Architecture 2016–2017*. Praha: Prostor – architektura, interiér, design, 2018. ISBN 978-80-87064-23-8. ISSN 1213-7871.

ŠTĚPÁN, Marek: *Příběh jednoho kostela, aneb, O kostele svatého Václava v Sazovicích pohledem architekta*. Brno: Spolek pro výstavbu kostela sv. Václava v Sazovicích ve spolupráci s Ateliérem Štěpán, 2016. ISBN 978-80-270-0488-1.

VAVERKA, J. a kol. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*. Brno: JOTA, 2004, 358 s. ISBN 80-7217-297-2.

VAVERKA, Jiří: *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 435 s., ISBN 80-7192-539-x.

KOPEČEK, Pavel: *Liturgie a architektura: moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 218 s., ISBN 978-80-244-3959-4.

11.2 Internetové zdroje:

Álvaro Siza postavil bílý kostel z betonu a mramoru. *Earch.cz* [online]. c2021, 6. 3. 2018. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <https://www.earch.cz/architektura/clanek/alvaro-siza-postavil-bily-kostel-z-betonu-a-mramoru>

EARCH.CZ. *Hra světla a stínu uvnitř odlehle cihlové kaple symbolizuje Ježíšovu cestu* [online]. 22. 12. 2019. [cit. 2022-10-22]. Dostupné z: <https://www.earch.cz/architektura/clanek/hra-svetla-a-stinu-uvnitř-odlehle-cihlove-kaple-symbolizuje-jezisovu-cestu>

Farnost Staré Město: Římskokatolická farnost archanděla Michaela ve Starém Městě

[online]. c2022. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <http://www.farnoststaremesto.cz/>

Historie [online]. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <https://kostel-sazovice.cz/o-nas/historie/>

Historie. *Sazovice.cz* [online]. c2022. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <https://www.sazovice.cz/historie>

NEJEZOVÁ, Věra. Sazovice. In: *Farnost Mysločovice* [online]. Farnost Mysločovice, c2022. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <https://farnostmyslocovice.cz/farnost/sazovice/>

Kostel Panny Marie [online]. c2022 [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.sdbzlin.cz/farnost/kostel-panny-marie/>

Křesťanský symbol ryby. *Muzeum.zdarns.cz* [online]. c2018, 23. 11. 2020. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://muzeum.zdarns.cz/muzeum-a-historie/kresc5a5ansky-symbol-ryby>

RICHTER, Klemens: Od „kostela-cesty“ k prostoru křesťanského společenství. Text přednášky prosloušené na půdě ETF UK v Praze dne 23. května 2009. *Getsemany.cz* [online]. Přeložila Helena Medková, duben 2010. [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/2679>

Symbolika: Architektura stavby [online]. Římskokatolická farnost Staré Město, c2020. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <http://www.stavimekostel.cz/symbolika/architektura-stavby>

Symbolika: Vitráže na jižní straně [online]. Římskokatolická farnost Staré Město, c2020. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <http://www.stavimekostel.cz/symbolika/vitraze-jizni>

Symbolika: Vitráže na severní straně [online]. Římskokatolická farnost Staré Město, c2020. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <http://www.stavimekostel.cz/symbolika/vitraze-severni>

Symbolika: Svatostánek [online]. Římskokatolická farnost Staré Město, c2020. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <http://www.stavimekostel.cz/symbolika/svatostanek>

Symbolika: Ambon [online]. Římskokatolická farnost Staré Město, c2020. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <http://www.stavimekostel.cz/symbolika/ambon>

Symbolika: Oltář [online]. Římskokatolická farnost Staré Město, c2020. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <http://www.stavimekostel.cz/symbolika/oltar>

ŠMÍDEK, Petr. Klášterní kostel trapistů v Novém Dvoře. In: *Archiweb.cz* [online]. 8. 4. 2005. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/klasterni-kostel-trapistu-v-novem-dvore>

Církevní dokumenty

II. VATIKÁNSKÝ KONCIL: *Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Concilium*. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-719-2438-5.

Kodex kanonického práva. Praha: ZVON, 1994. XXIII + 814 s. ISBN 80-7113-082-6.

Katechismus katolické církve. Přel. Josef Kolářek. Praha: Zvon, 1995. 793 s.

(Přel. z: *Catéchisme de l'Église catholique*). ISBN 80-7113-132-6.

Všeobecné pokyny k Římskému misálu (editio typica tertia emendata 2008) [online]. 2008. [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: <http://m.liturgie.cz/misal/igmr.htm#5.3>

Seznam zkratek

SC - Sacrosanctum Concilium

CIC - Kodex kanonického práva

KKC – Katechismus katolické církve